

บทที่ 4

ผลของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ: กรณีศึกษาวัดเอกอำเภอกะเสสินธุ์ จังหวัดสงขลานั้น ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกจำนวน 240 รูป/คน ตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยที่วางไว้ ซึ่งในบทนี้จะได้นำเสนอผลของการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการ

- 1.1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้สนับสนุนโครงการ
- 1.2 ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการ

- 2.1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารโครงการ
- 2.2 ความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการ

ส่วนที่ 3 เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการกับผู้บริหารโครงการ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลจากการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการ

- 4.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการ
- 4.2 ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการ
- 4.3 ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการ
- 4.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมโครงการ

ส่วนที่ 5 ผลการดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาโครงการ

- 5.1 ผลการดำเนินงานโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
- 5.2 แนวทางการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลของการวิจัยทั้ง 5 ส่วนข้างต้นนี้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการ

การศึกษาข้อมูลของผู้สนับสนุนโครงการนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยมี การกำหนดแบบสัมภาษณ์ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการซึ่งเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 รูป/คน และได้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้สนับสนุนโครงการ

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของผู้สนับสนุนโครงการและนำเสนอในรูปแบบตารางแสดงข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.1

แสดงข้อมูลเบื้องต้นของผู้สนับสนุนโครงการ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	อายุ	ตำแหน่ง
1	พระมหามันัส คุณธมฺโม	56	เจ้าคณะอำเภอกระแสดินธุ์ / เจ้าอาวาสวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
2	พระครูศรีรัตนธาร	67	เจ้าคณะตำบลเชิงแส / เจ้าอาวาสวัดรัตนาราม อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
3	นายธีรชิต ช้วยเกิด	55	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สงขลา
4	นายทิวา สังขบุญญา	43	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงแส
5	นายแอบ ไชยเชื้อ	70	กรรมการวัดเอก

บทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกของผู้สนับสนุนทั้ง 5 ท่าน คือ การให้คำปรึกษาด้านการดำเนินงาน การสนับสนุนด้านงบประมาณ

และการสนับสนุนวิทยากรในการจัดกิจกรรมบางกิจกรรมซึ่งทางโครงการได้ประสานขอความสนับสนุน¹ และบทบาทหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปในการจัดโครงการแต่ละครั้ง

1.2 ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกจากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สนับสนุนโครงการ ซึ่งถือเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการประเมินผลและหาแนวทางในการพัฒนาโครงการสืบต่อไป โดยผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นนั้นในรูปของตารางสรุปประเด็นการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งมีการอธิบายตารางและวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่จะได้รับการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ² การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งในการวางแผนการดำเนินงาน เพราะวัตถุประสงค์เป็นแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดกระบวนการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

โครงการปฏิบัติธรรมเป็นโครงการที่มีลักษณะจัดอยู่ประเภทโครงการด้านสังคม วัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมจึงมุ่งเน้นที่จะสร้างประโยชน์ให้กับสังคมโดยภาพรวมเป็นสำคัญ ประกอบกับภารกิจที่เป็นโครงการซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองแนวคิดทางศาสนา จึงได้มีการนำแนวคิดและกิจกรรมทางศาสนามาเป็นองค์ประกอบหลักในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังเช่นโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ³ (ดูในภาคผนวก) ที่มุ่งประโยชน์ทั้งแก่พุทธศาสนิกชนและพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมเป็นหลัก

ด้วยเหตุที่วัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมมีความสำคัญและมีลักษณะดังกล่าวมานี้ ในการพัฒนาหรือปรับปรุงโครงการจึงมีความจำเป็นต้องทบทวนวัตถุประสงค์เป็นเบื้องต้นเพื่อให้ทราบว่า ได้กำหนดไว้ถูกต้องเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้จริงหรือไม่ ในประเด็นนี้ ผู้

¹ สัมภาษณ์ พระมหาวิชิต วิชิตาวิโน, ครูใหญ่โรงเรียนหลวงพ่อดำเดิมประสิทธิ์วิทยา(รองหัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ), 5 มกราคม 2551.

² มยุรี อนุমানราชธน, *อั่งแล้ว เชิงอรรถที่ 109*, น. 56.

³ วัดเอก, *โครงการปฏิบัติธรรมวิสาขบูชารำลึก ประจำปี 2549*. (เอกสารประชาสัมพันธ์โครงการ)

วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการแต่ละท่าน โดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกให้ทราบก่อน ซึ่งผู้สนับสนุนโครงการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์นั้น ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกะสั่นธุ์	ถือว่าเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ครอบคลุมความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องที่ทำให้ระลึกถึงวันสำคัญนี้ ถือว่าจำเป็นมาก เพราะทุกวันนี้ไม่ค่อยรู้กันจริงว่าวันสำคัญนั้น ๆ มีความเป็นมาอย่างไร
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	ดีมาก เพราะช่วยให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยิ่งขึ้น
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	ดี ดูแล้วมีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคมทุกวันนี้ในทุกข้อ วัดต่าง ๆ ควรจะมีกิจกรรมเช่นนี้กันเยอะๆ เพราะทุกวันนี้สังคมกำลังมีปัญหาด้านศีลธรรมอยู่
4	นายก อบต.เชิงแส	ดีมาก ชาวบ้านจะได้ทำบุญเต็มที่ อยู่วัด พักผ่อนกายใจ และเฉลิมพระเกียรติในหลวงด้วย
5	กรรมการวัดเอก	เห็นด้วยทุกประการ เพราะดีมากแล้ว

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการทุกท่าน มีมุมมองเรื่องวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นไปในทิศทางที่ดี ซึ่งสามารถสรุปข้อดีของวัตถุประสงค์ตามความคิดเห็นข้างต้นนี้ได้ ดังนี้

- (1) สอดคล้องกับความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน
- (2) ทำให้ประชาชนระลึกถึงและเข้าใจความสำคัญของวันสำคัญต่าง ๆ
- (3) ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยิ่งขึ้น
- (4) ประชาชนได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญเต็มที่
- (5) ประชาชนได้ผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตด้วยการปฏิบัติธรรม
- (6) ประชาชนได้ร่วมทำความดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

เมื่อพิจารณาตามความคิดเห็นข้างต้นนี้ประกอบกับวัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับผู้สนับสนุนโครงการ เพราะวัตถุประสงค์ดังกล่าวมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างดี และการที่ผู้สนับสนุนโครงการมีความคิดเห็นเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความเสื่อมศีลธรรม ความห่างเหินพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน และการดำเนินชีวิตที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดในสังคมปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปและมีความต้องการให้มีการดำเนินการเพื่อช่วยลดทอนหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะฉะนั้นวัดเอกและวัดอื่น ๆ ในสังคมไทยจึงควรมีการวางนโยบายหรือดำเนินบทบาทของตนในลักษณะนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของสังคม

ประเด็นที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการ

การบริหารจัดการเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานโครงการให้ประสบผลสำเร็จ โครงการที่ดีจึงต้องมีการบริหารจัดการโครงการที่มีประสิทธิภาพ ดังที่พิสณู ฟองสี แสดงทัศนะไว้ว่าโครงการที่ดีต้องมีความเป็นเอกเทศ มีการกำหนดขอบเขตของการดำเนินงานและความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน มีการมอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรดำเนินงานได้อย่างเป็นสัดส่วนและเหมาะสมกับความถนัดส่วนบุคคล⁴ เหล่านี้เป็นหลักการโดยภาพรวมของการบริหารจัดการโครงการที่ดี

จากการศึกษาเอกสารโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก พบว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่มีการจัดตั้งคณะทำงานอย่างมีแบบแผน มีการกำหนดตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบงานด้านนั้น ๆ อย่างเป็นเอกเทศ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีในระดับหนึ่งแต่ประสิทธิภาพของโครงการมิได้อยู่ที่การจัดวางตำแหน่งไว้เท่านั้น การปฏิบัติงานของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่างหากถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ ผู้วิจัยจึงต้องการทราบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ ในฐานะที่มีบทบาทคอยสนับสนุนการปฏิบัติงานของโครงการนี้ว่า โครงการนี้มีการบริหารจัดการเป็นไปในลักษณะใด ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้รับทราบความคิดเห็นของผู้สนับสนุน ดังตารางต่อไปนี้

⁴ พิสณู ฟองสี, *อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 114*, น.60.

ตารางที่ 4.3

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์	มีการแบ่งส่วนกันทำงานดี ทำให้โครงการมีประสิทธิภาพมาก
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	กรรมการที่มาดำเนินการ ล้วนมาทำด้วยใจอาสา จึงนำอนุโมทนามาก การจัดการโครงการจึงทำได้ง่าย ตกลงเรื่องต่าง ๆ กันได้ง่าย
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	ดีมาก เพราะมีระบบการทำงาน มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบชัดเจน ถ้าหากบุคลากรที่ได้รับหน้าที่มีศักยภาพก็สามารถดำเนินงานไปได้เป็นอย่างดีแน่นอน
4	นายก อบต.เชิงแส	ดี เพราะมีคนช่วยงานเป็นฝ่าย ๆ จะได้แบ่งหน้าที่กันทำงาน
5	กรรมการวัดเอก	ดีแล้ว เพราะมีการร่วมมือกันจัดงานอย่างดี

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการมีมุมมองที่ตรงกันว่า การบริหารจัดการโครงการเป็นไปในลักษณะที่ดี โดยประเด็นสำคัญที่เห็นได้ชัด มีดังนี้

- (1) ความเป็นเอกเทศหรือมีการแบ่งส่วนงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ
- (2) ความร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่อย่างดี

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การที่บุคลากรโครงการเข้ามาทำหน้าที่ต่าง ๆ ในลักษณะมีใจอาสา นั้น ในแง่ดี อาจจะทำให้งบประมาณด้านบุคลากรของโครงการไม่มีความจำเป็นหรือจำเป็นต้องใช้ไม่มากนัก และการทำงานลักษณะอาสาสมัครนั้น อาจช่วยให้สามารถตกลงเรื่องต่าง ๆ กันได้ง่าย เพราะไม่มีเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุที่ทุกคนต่างมีเจตนาที่ดีเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว แต่ข้อที่อาจเป็นปัญหาได้ คือ ความต่อเนื่องและศักยภาพในการทำงาน ซึ่งอาจไม่มีการกำหนดกติกาในการปฏิบัติงานไว้ชัดเจน เช่น เรื่องกำหนดเวลาและเรื่องการประเมินผลรายบุคคล อีกทั้งยังไม่มีมีการพิจารณาถึงศักยภาพในการทำงานอย่างจริงจังตามคุณวุฒิและความชำนาญในด้านต่าง ๆ ด้วย

ทั้งนี้ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ข้างต้น แม้ผู้สนับสนุนโครงการจะมีมุมมองเกี่ยวกับการบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางที่ดี แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า มุมมองต่าง ๆ ข้างต้นนี้

ยังไม่ครอบคลุมกระบวนการบริหารจัดการทั้งหมด และดูเหมือนว่าผู้สนับสนุนโครงการแสดงความคิดเห็นเฉพาะในประเด็นที่คิดว่าดีเท่านั้น บางประเด็น เช่น เรื่องการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความถนัดของบุคลากร ไม่ได้มีการกล่าวถึง ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้สนับสนุนโครงการคอยให้การสนับสนุนโครงการอยู่ห่าง ๆ จึงอาจไม่ทราบชัดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของบุคลากรเท่าที่ควร

ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการในประเด็นนี้ จึงอาจเป็นข้อมูลที่ยังไม่สามารถเป็นสิ่งบ่งชี้เพื่อใช้ตัดสินโดยเด็ดขาดว่า โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมีประสิทธิภาพดี แต่อาจเป็นข้อมูลประกอบในแง่มุมที่เป็นข้อดีของโครงการได้ในเรื่องของการจัดวางตำแหน่งรับผิดชอบไว้อย่างเป็นเอกเทศได้

ประเด็นที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการ

รูปแบบหรือลักษณะของโครงการที่ดีเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการสร้างประสิทธิภาพของโครงการ โดยหัวใจสำคัญของรูปแบบของโครงการ คือ ความกลมกลืนอย่างมีระบบระเบียบของกิจกรรมต่าง ๆ⁵ ที่มีการประสานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก มีกิจกรรมที่หลากหลาย มีลักษณะของกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของโครงการ⁶ ซึ่งนอกจากกิจกรรมหลัก คือ การฝึกปฏิบัติธรรมฐานแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ นำมาซึ่งความเข้าใจหลักธรรมและได้บำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนาอีกด้วย ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารโครงการหรือผู้มีส่วนในการดำเนินการโครงการ มีความตั้งใจที่จะสร้างสรรค์รูปแบบของโครงการขึ้น เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

อย่างไรก็ตามความกลมกลืนของกิจกรรมจะมีมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่และมีข้อดีข้อด้อยในเรื่องใดบ้าง คำถามเหล่านี้มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ โดยการสำรวจข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ประกอบกับการสังเกตการณ์และการวิเคราะห์ตามหลักวิชาการควบคู่กันไป

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาได้ ทำให้ได้ข้อมูลโดยสรุปดังตารางต่อไปนี้

⁵ สมคิด พรหมจ้อย , อ่างแล้ว เชียงธรรมที่ 114 , น.60.

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก จ., น. 214.

ตารางที่ 4.4

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์	รูปแบบโครงการดีแล้ว แต่กิจกรรมบางกิจกรรม ควรมีการปรับปรุงตามสมควร เพื่อให้ประชาชนมีความประทับใจในการเข้าร่วมโครงการ และรู้สึกว่ามีคุณค่า ปฏิบัติธรรมไม่น่าเบื่อหน่าย
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	การปฏิบัติธรรมฐานยังน้อยไป น่าจะจัดตารางการปฏิบัติให้มากกว่านี้ ผู้ที่ยังใหม่กับการปฏิบัติจะได้เข้าใจแนวทางการปฏิบัติอย่างแท้จริง
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	ดีมาก มีการจัดกิจกรรมหลากหลาย ทำให้ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่เบื่อหน่ายในการปฏิบัติธรรมหรือร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการก็สามารถปฏิบัติได้
4	นายก อบต.เชิงแส	จากที่ได้รับทราบมา เห็นว่าเป็นโครงการที่ดี มีประโยชน์และชาวบ้านชอบมาก เพราะพระสงฆ์เทศนาดี มีการอำนวยความสะดวกคนแก่อย่างดี
5	กรรมการวัดเอก	ดี เพราะทำให้ชาวบ้านได้ทำบุญ รักษาศีล ให้ทาน และได้นั่งสมาธิด้วย

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการมีมุมมองที่แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มที่เห็นว่ารูปแบบและลักษณะของโครงการอยู่ในระดับดี เพราะมีความหลากหลายทำให้ไม่น่าเบื่อและมีประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมโครงการมาก เป็นที่ประทับใจของผู้เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงแสและกรรมการวัดเอก ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งอาจเห็นขัดแย้งกันบางประเด็นและเห็นว่ายังมีบางส่วนที่ควรแก้ไขให้ดีขึ้น เช่น ควรปรับกิจกรรมให้ประชาชนรู้สึกว่าการปฏิบัติธรรมไม่น่าเบื่อหน่ายและควรจัดตารางการปฏิบัติธรรมฐานให้มากกว่าที่จัดกันอยู่ เพราะถือว่ายังมีเวลาในการปฏิบัติธรรมฐานน้อยไป ได้แก่ ความคิดเห็นของเจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์และเจ้าคณะตำบลเชิงแส

จากข้อมูลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การที่ผู้สนับสนุนมีความคิดเห็นแตกต่างกันนั้น อาจจะเป็นเพราะวิธีการมองที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มแรกมองในแนวราบ ซึ่งทำให้เห็นประโยชน์ที่หลากหลายจากกิจกรรมต่าง ๆ และยึดความประทับใจหรือความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการเป็นที่ตั้ง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งอาจมองในแนวตั้ง คือ เจาะจงที่กิจกรรมเป็นหลัก ซึ่งเป็นการชี้แนะเรื่องกิจกรรมที่บางกิจกรรมอาจมีความจำเป็นต้องปรับปรุง โดยเฉพาะการปฏิบัติกรรณฐานที่ควรมีการขยายเวลามากขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อกล่าวโดยภาพรวม รูปแบบหรือลักษณะของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ อาจกล่าวได้ว่า แม้จะยังมีบางส่วนที่ควรปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์อยู่ โดยเฉพาะด้านกิจกรรมและการปฏิบัติกรรณฐานซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของโครงการนี้ แต่บางอย่างตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนของกิจกรรม เพราะสามารถสร้างสรรค์รูปแบบที่ทำให้กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งมีความหลากหลายด้านลักษณะส่วนบุคคลสามารถร่วมกิจกรรมในลักษณะเดียวกันได้ เช่น เยาวชนสามารถร่วมกิจกรรมเดียวกับผู้สูงอายุได้ ลักษณะนี้ถือว่าเป็นข้อดีของโครงการ

ประเด็นที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการ

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บุคลากรและงบประมาณเป็นปัญหาสำคัญของการดำเนินงานโครงการในลักษณะนี้ เพราะเป็นโครงการที่วัดหรือคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ บุคลากรและงบประมาณจึงขาดความแน่นอนเป็นส่วนมาก ดังเช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนของวัดแหลมทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาที่มีปัญหาบุคลากรและงบประมาณเช่นกัน⁷ ซึ่งแม้ผลของการประเมินโครงการด้านต่าง ๆ จะอยู่ในระดับดี แต่ปัญหาด้านบุคลากรและงบประมาณก็มีผลต่อความมั่นคงของโครงการในระยะยาวได้ โครงการที่ดีจึงต้องมีการระบุทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินงานทั้งทรัพยากรด้านบุคคลและแหล่งทรัพยากรที่สนับสนุนโครงการ งบประมาณและแหล่งเงินทุนที่จะนำมาดำเนินการ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างชัดเจน⁸

⁷ พระวิริติ หนูแก้ว, *อ้างแล้ว เจริญธรรม*ที่ 145, น.82.

⁸ สมคิด พรหมจ้อย, *อ้างแล้ว เจริญธรรม*ที่ 114, น.60.

ในส่วนโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการเพื่อต้องการทราบว่า โครงการนี้มีปัญหาดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร ปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากร/งบประมาณของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระแสดินธุ์	บุคลากรของโครงการยังมีน้อย งบประมาณของโครงการยังต้องอาศัยการสนับสนุนอีก เพราะดูแล้วยังไม่มีความแน่นอน มั่นคง และในโอกาสต่อไปมีงบประมาณที่แน่นอน ก็ควรมีฝ่ายที่รับผิดชอบบริหารงบประมาณเป็นหลักสักฝ่ายหนึ่ง
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	บุคลากรยังมีน้อยอยู่ แต่เท่าที่มีก็มีคุณภาพ สามารถทำงานได้หลายอย่าง เป็นทั้งวิทยากร เป็นทั้งผู้ดูแล
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	ขอให้ทางวัดเอกดำเนินการจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานมาทุกปี ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจะพยายามจัดสรรงบประมาณอุดหนุนให้อย่างต่อเนื่อง แต่งบประมาณก็มีจำกัด คงต้องอาศัยหน่วยงานอื่น ๆ ด้วย
4	นายก อบต.เชิงแส	ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้สนับสนุนงบประมาณสมทบบ้าง แต่ไม่มากนัก ขอให้ทางวัดขออนุมัติมา แต่ละปี อาจจะมีการอนุมัติงบประมาณให้ตามสัดส่วนที่เหมาะสม เพราะโครงการนี้เป็นโครงการที่ดี และเป็นเกียรติของตำบลเชิงแส
5	กรรมการวัดเอก	เรื่องงบประมาณ ก็แล้วแต่ทางพระสงฆ์จะดำเนินการ เห็นชอบทุกเรื่อง เพราะเชื่อถือว่าท่านปฏิบัติจริง

จากตารางที่ 4.5 พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ เจ้าคณะอำเภอกระแสดินธุ์ และเจ้าคณะตำบลเชิงแสเห็นตรงกันว่า บุคลากรของโครงการยังมีน้อย ส่วนเรื่องงบประมาณ เจ้า

คณะอำเภอกระเสสินธุ์ มองว่า ยังไม่มีความแน่นอน ยังจำเป็นต้องหาผู้สนับสนุนงบประมาณอีก เพื่อการดำเนินงานจะได้ดำเนินไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ โดยที่ทางผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลาและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงมีความยินดีที่จะให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ แต่ก็มียงบประมาณในวงที่จำกัด โดยในส่วนของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลานั้น ขอให้ทำรายงานผลการปฏิบัติงานเสนอไป เพื่อขอรับงบประมาณอุดหนุน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงแส ได้ขอให้ทางวัดทำหนังสือเพื่อขออนุมัติงบประมาณสนับสนุนไปทุกปี

ทั้งนี้ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลาได้เสนอสอดคล้องกับเจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์ คือ อาจจะต้องอาศัยหน่วยงานในการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติม ซึ่งในประเด็นนี้ทางวัดหรือทางโครงการจำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นด้วย

จากความคิดเห็นข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ยังมีข้อด้อยในเรื่องบุคลากรและงบประมาณอยู่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ท่ามกลางความไม่แน่นอนเรื่องบุคลากรและงบประมาณนี้ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกสามารถดำเนินมาได้กว่า 5 ปีแล้ว⁹ แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการของโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกอาจมีจุดแข็งหรือภูมิคุ้มกันบางประการที่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องเหล่านี้ได้ แต่กระนั้นด้วยท่าทีความตอรับของสังคมที่ให้ความสนใจโครงการนี้อย่างต่อเนื่องและมีท่าทีว่าจะมากขึ้นโดยลำดับ การปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งเรื่องบุคลากรและงบประมาณให้มากยิ่งขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีเช่นนั้น การดำเนินงานของโครงการอาจด้อยประสิทธิภาพและมีปัญหาอื่นตามมาในอนาคตจนถึงขั้นต้องยุติโครงการได้

ประเด็นที่ 5 ความเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการ

โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก เป็นโครงการที่พัฒนารูปแบบมาจากโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมค่ายพุทธบุตร ซึ่งเป็นโครงการระยะสั้น ใช้เวลาเพียง 2 คืน 3 วันเท่านั้น โดยที่ในแต่ละปีจะมีการจัดกิจกรรม 4 ครั้ง¹⁰ ตามวันสำคัญที่ทางโครงการได้กำหนดไว้และเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในกลุ่มผู้ที่เข้าร่วมโครงการอยู่เสมอ ๆ

อย่างไรก็ตาม การที่โครงการมีกิจกรรมที่หลากหลายในระยะเวลาอันมีขอบเขตจำกัดในการจัดแต่ละครั้งนี้ ถือเป็นนัยสำคัญที่จะต้องมีการพิจารณาวางแผนการดำเนินงานอย่างมีประ

⁹ สัมภาษณ์ พระมหาวิชิต วิชิตาวีโน, ครูใหญ่โรงเรียนหลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา(รองหัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ), 5 มกราคม 2551.

¹⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ภาคผนวก จ., น.214.

สิทธิภาพ เพื่อให้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นหลากหลายนั้น บรรลุผลตามความมุ่งหมายของแต่ละกิจกรรมและสามารถทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้ กำหนดระยะเวลาของกิจกรรมเดิมที่ผ่านมาจึงควรมีการตรวจสอบหรือประเมินผลว่ามีความเหมาะสมและเอื้อต่อวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่

จากการสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการเกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้สนับสนุนโครงการมีความคิดเห็น ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสสิงห์	ดีอยู่แล้ว เพราะโครงการอยู่ในช่วงวันหยุด ถ้ายืดยาวไป อาจมีปัญหว่าประชาชนอาจจะไม่ค่อยมีโอกาสเข้าร่วม แต่ถ้าจะให้ยืดโครงการระยะยาวกว่านี้ก็จัดเป็นโครงการพิเศษ โดยมีกลุ่มคนที่ต้องการปฏิบัติเคร่งครัดเป็นกลุ่มเป้าหมาย
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	การปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรมฐานนั้น ควรจะมีระยะเวลาอย่างน้อย 7 วัน ถ้าสามารถขยายระยะเวลาได้ก็ดี
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนา จังหวัดสงขลา	ดีแล้ว พอเหมาะสมกับกิจกรรมต่าง ๆ
4	นายก อบต.เชิงแส	ดีแล้ว เพราะไม่ยืดยาวเกินไป และ ไม่สั้นเกินไป ถ้าเป็นวันเดียวอาจจะทำให้ไม่ได้อะไรมากนัก แต่ถ้ายืดยาวไปกว่านี้อาจจะทำให้ชาวบ้านหาโอกาสเข้าร่วมโครงการได้ยาก เพราะบางคนอาจเป็นข้าราชการหรือมีงานต้องทำ
5	กรรมการวัดเอก	น่าจะเป็น 3 วัน 3 คืน

จากตารางที่ 4.6 พบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่าระยะเวลาของโครงการที่เป็นอยู่ (3 วัน 2 คืน) เหมาะสมอยู่แล้ว ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอกระเสสิงห์

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยที่มีเหตุผลสอดคล้องกันว่า ไม่สั้นเกินไป ไม่ยาวเกินไป เหมาะสมกับกิจกรรมต่าง ๆ และเจ้าคณะอำเภอกระแสดินธุ์ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเป็นเหตุผลที่น่าสนใจว่า ระยะเวลาที่เป็นอยู่นั้นดีแล้ว เพราะเป็นช่วงวันหยุด ซึ่งหากยืดยาวไปกว่านี้อาจมีปัญหาว່ว่าประชาชนอาจจะไม่ค่อยมีโอกาสเข้าร่วม แต่ถ้าจะให้มีการระยะยาวกว่านี้ก็ควรจัดเป็นโครงการพิเศษ โดยมีกลุ่มคนที่ต้องการปฏิบัติเคร่งครัดและเน้นการปฏิบัติกรรมฐานเป็นหลักเป็นกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มที่เห็นว่าควรเพิ่มระยะเวลาของโครงการ ได้แก่ เจ้าคณะตำบลเชิงแส และกรรมการวัดเอก โดยที่เจ้าคณะตำบลเชิงแสมีเหตุผลว่า การปฏิบัติกรรมฐานนั้นควรมีระยะเวลาอย่างน้อย 7 วัน ส่วนกรรมการวัดเอก เห็นว่า ควรจะเป็น 3 วัน 3 คืน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับกลุ่มความคิดเห็นแรก เพราะการเพิ่มจำนวนวัน อาจจะทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการน้อยลง เนื่องด้วยไม่สามารถปลีกจากธุระหรือการงานของตนได้ยาวนาน ที่สำคัญ การเพิ่มจำนวนวัน ยิ่งทำให้ปัญหาด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีอยู่ตามประเด็นข้างต้น เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย ในขณะที่ความคิดเห็นว่า ควรขยายเป็น 7 ก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การปฏิบัติธรรมในลักษณะการปฏิบัติกรรมฐานนั้นระยะเวลาขั้นต่ำที่สุดที่เมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแล้วสามารถบรรลุผลขั้นสูงตามหลักการทางพระพุทธศาสนาได้คือ 7 วัน¹¹ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็ควรจัดโครงการปฏิบัติธรรมในลักษณะอื่นที่ต่างจากลักษณะนี้ คือ มุ่งให้กลุ่มผู้มีความสนใจปฏิบัติอย่างจริงจัง เคร่งครัด และมุ่งปฏิบัติกรรมฐานเป็นหลักเข้าร่วมโครงการ โดยกลุ่มเป้าหมายอาจจะไม่ต้องมากนัก เช่น 30 ถึง 50 คน เพื่อให้สอดคล้องกับบุคลากรและงบประมาณ และน่าจะเป็นไปได้ว่า โครงการปฏิบัติธรรมลักษณะเข้มข้นนี้ อาจจะมีผู้เข้าร่วมโครงการเนื่องในวันสำคัญที่มีความพึงพอใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย เพราะต้องการจะปฏิบัติอย่างเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ถือเป็น การต่อยอดด้านการปฏิบัติ

ประเด็นที่ 6 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ

ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ เป็นภาพกว้างๆ ที่สะท้อนให้เห็นศักยภาพของการดำเนินงานโครงการซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าโครงการนั้น ๆ สามารถปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เพียงแต่วางแผนหรือตั้งเป้าหมายและแนวทางไว้สวยหรู แต่ในขั้นปฏิบัติไม่สามารถทำได้¹²

¹¹ ที.ม. 10/300/345-346, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 96, น.47.

¹² สมคิด พรหมจ้อย, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 114, น.60.

โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก เป็นโครงการหนึ่งที่เกิดจากการศึกษาความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการในตอนต้นพบว่า มีวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นไปในทิศทางที่ดี สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและสร้างสรรค์ประโยชน์ให้สังคม แต่ในขั้นปฏิบัติการ ประสิทธิภาพของโครงการจะเป็นเช่นไร กระบวนการดำเนินงานและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ คือ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาและการขยายผลของโครงการให้เป็นแบบอย่างในสังคมสืบต่อไป

จากการสัมภาษณ์เพื่อทราบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการในประเด็นนี้ ปรากฏผลความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสี่สินธุ์	น่าจะอยู่ในขั้นดี เพราะหลายอย่างประสบความสำเร็จ แต่อาจจะต้องมีการปรับปรุงอีกหลาย ๆ ด้าน
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	ดี มีประโยชน์ มีประสิทธิภาพ ประชาชนชอบ สังเกตได้จากที่หลายคนเข้าแล้วเข้าอีก ตัดใจในโครงการนี้มาก เพราะบรรยากาศวัดดี พระสงฆ์อภัยาศัยดี ได้ปฏิบัติธรรมได้สวดมนต์และทำอื่น ๆ อีกหลายอย่าง คือ ได้ทำบุญเต็มที่ได้
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	ดีมาก นำสนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดโครงการเช่นนี้ในหลาย ๆ วัด โดยให้วัดเอก เป็นโครงการต้นแบบ เพราะมีประสิทธิภาพในทุกด้านในระดับดี โดยเฉพาะสถานที่และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ
4	นายก อบต.เชิงแส	ดีแล้ว มีความพร้อมหลาย ๆ ด้าน
5	กรรมการวัดเอก	มีประสิทธิภาพดี ทุกอย่าง

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกอยู่

ในขั้นนี้ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ประเด็นที่เจ้าคณะตำบลเชิงแสมีข้อสังเกตว่า ผู้เข้าร่วมโครงการที่เคยเข้าร่วมโครงการมาแล้วและยังคงเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุเพราะชอบบรรยากาศ พระสงฆ์อริยาศยดี ได้ปฏิบัติธรรม ได้สวดมนต์ ได้ทำบุญเต็มที่ แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ด้านบรรยากาศของวัด พระสงฆ์หรือบุคลากรของโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการมีประสิทธิภาพที่ดีในระดับหนึ่ง เพราะสามารถสร้างความพึงพอใจให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงนี้ในทางพระพุทธศาสนาอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างธรรมฉันทะหรือสร้างแรงจูงใจที่จะปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา ยังได้ให้ข้อเสนอแนะโดยภาพรวมว่า น่าจะให้วัดเอกเป็นต้นแบบของโครงการลักษณะนี้ และสนับสนุนให้วัดอื่น ๆ จัดโครงการเช่นนี้กันมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะโครงการในลักษณะนี้ภายในพื้นที่เอง คือ อำเภอกระแสดินธุ์ก็มีเพียงวัดเอกแห่งเดียวที่จัดอย่างต่อเนื่อง¹³ แต่ปัญหาสำคัญที่บางวัดอาจไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากขาดบุคลากรในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม หากมีความประสงค์ในการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อย่างจริงจัง การติดต่อประสานงานกับคณะสงฆ์ในระดับสูง เช่น เจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะจังหวัด มหาวิทยาลัยสงฆ์ และหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคณะวิทยากรมาดำเนินงานก็อาจเป็นช่องทางที่สามารถแก้ปัญหานี้ได้

นอกจากนี้ จากการที่ผู้สนับสนุนโครงการได้แสดงความคิดเห็นข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกน่าจะอยู่ในขั้นที่ดี และสามารถเป็นแบบอย่างสำหรับวัดอื่น ๆ ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางวัดเอกหรือทางโครงการจึงควรจะมีการประชาสัมพันธ์หรือนิมนต์/เชิญพระสงฆ์หรือฆราวาส จากวัดอื่น ๆ มาร่วมงานหรือมารับรู้รับทราบ หรือเข้าร่วมโครงการนี้ด้วย เพื่อเป็นการเผยแพร่รูปแบบของโครงการ และการดำเนินงานต่าง ๆ ให้ท่านเหล่านั้น ได้นำไปประยุกต์ใช้ หรือจัดโครงการในวัดของตนต่อไป อันจะเป็นการขยายผลของโครงการและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่ดั่งงามเกี่ยวกับศาสนาในชุมชนอีกด้วย

ประเด็นที่ 7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ

จากความคิดเห็น 6 ประเด็นข้างต้น อาจปรากฏปัญหาหรืออุปสรรคให้เห็นไปพร้อม ๆ กับความคิดเห็นนั้น ๆ อยู่หลายประการ เช่น เรื่องบุคลากรและงบประมาณ แต่เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องปัญหาของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเป็นประเด็นสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการด้วย ดังมีผลการสัมภาษณ์ ดังตารางต่อไปนี้

¹³ สัมภาษณ์ พระมหามนัส คุณธมฺโม, เจ้าคณะอำเภอกระแสดินธุ์ (ผู้สนับสนุนโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ), 4 มีนาคม 2550.

ตารางที่ 4.8

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์	-บุคลากรไม่เพียงพอ -หน่วยงานอื่น ๆ ยังไม่เห็นความสำคัญและเข้ามาสนับสนุนเท่าที่ควร
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	-ประชาชนส่วนมากสูงอายุและมีโรคปวดเมื่อย ไม่สามารถนั่งปฏิบัติงาน ๆ ได้ -พระวิปัสสนาจารย์มีน้อย ไม่สามารถแยกปฏิบัติ เป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนา จังหวัดสงขลา	ปัญหาด้านงบประมาณ
4	นายก อบต.เชิงแส	(ไม่มีความคิดเห็น)
5	กรรมการวัดเอก	(ไม่มีความคิดเห็น)

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถแยกเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้

- (1) บุคลากรมีไม่เพียงพอ
- (2) หน่วยงานอื่น ๆ ยังไม่เห็นความสำคัญและเข้ามาสนับสนุนเท่าที่ควร
- (3) ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและมีโรคปวดเมื่อย ไม่สามารถนั่งปฏิบัติกรรมฐานได้นาน ๆ
- (4) พระวิปัสสนาจารย์มีน้อย ไม่สามารถแยกฝึกอบรมกรรมฐานเป็นกลุ่มได้
- (5) ปัญหาด้านงบประมาณ

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาปัญหาข้อต่าง ๆ แล้ว สามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ 2 ประเด็น คือ เรื่องบุคคล และ เรื่องงบประมาณนั่นเอง

อนึ่ง การที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงแสและกรรมการวัดเอก ไม่แสดงความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคนี้ และการที่ตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการดูเหมือนว่า ปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกจะมี

น้อย อาจเป็นเพราะผู้สนับสนุนโครงการเป็นผู้คอยดูแล ให้คำปรึกษาและสนับสนุนกิจกรรม หรือให้ความช่วยเหลืออื่น ๆ ตามที่ผู้บริหารโครงการร้องขอ ไม่ได้คลุกคลีกับการปฏิบัติงานโดยตรง ทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ ไม่ชัดเจนก็เป็นได้หรืออาจจะมองเห็นปัญหาเฉพาะที่เป็นภาพรวมของโครงการ ดังนั้น ความชัดเจนของประเด็นนี้ จึงน่าจะอยู่ที่ความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการเป็นหลักซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ในลำดับต่อไป

ประเด็นที่ 8 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ ปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกปรากฏผลโดยสรุปได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.9

แสดงข้อมูลข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการของผู้สนับสนุนโครงการ

ที่	ผู้สนับสนุนโครงการ	ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ
1	เจ้าคณะอำเภอกระเสสินธุ์	-ควรสร้างที่พักและห้องน้ำเพิ่มเติมเพื่อให้พอกับจำนวนคนที่เข้าร่วมโครงการ -ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการให้สนับสนุนด้วย -ควรประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ -ควรสรรหาบุคลากรและประสานงานของงบประมาณจากส่วนต่าง ๆ
2	เจ้าคณะตำบลเชิงแส	-ควรแยกผู้ปฏิบัติธรรมตามกลุ่มอายุเพื่อสะดวกในการสอน -ควรรหาพระวิปัสสนาจารย์ประจำโครงการเพิ่ม -ควรมีตารางการปฏิบัติกรรมฐานที่มากกว่านี้
3	ผอ.สนง.พระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา	-ควรของบประมาณสนับสนุนจากหลายๆ หน่วยงาน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้อง ซึ่งแต่ละครั้งในรอบปีหนึ่งอาจจะมีเจ้าภาพสนับสนุนแบ่งสัดส่วนกันออกไป ซึ่งตรงนี้อยู่ที่ทางวัดจะต้องประสานงานเชิงรุกด้วย
4	นายก อบต.เชิงแส	-ควรประสานงานหน่วยงานอื่นๆ ให้มาช่วยเรื่องงบประมาณ -ควรประชาสัมพันธ์โครงการทางโทรทัศน์ด้วย
5	กรรมการวัดเอก	-ควรสร้างห้องน้ำเพิ่ม เพราะยังไม่พอ

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการ ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการไว้หลากหลายและแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถวิเคราะห์และสรุปเป็น 5 ด้าน ดังนี้

- (1) ด้านอาคารสถานที่ ควรสร้างที่พัก และห้องน้ำเพิ่ม เพื่อให้พอดีกับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ
- (2) ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ควรจะประสานงานหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาร่วมสนับสนุนงบประมาณของโครงการ และควรประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ โดยที่อาจมีการเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ให้หลากหลาย โดยที่ผู้ดูแลการประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ ด้วยหากสามารถกระทำได้อีกควรกระทำ
- (3) ด้านการปฏิบัติกรรณฐาน ควรแยกกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมตามกลุ่มอายุ เพื่อความสะดวกในการสอนและควรมีตารางการปฏิบัติกรรณฐานมากกว่านี้
- (4) ด้านบุคลากร ควรมีการสรรหาพระวิปัสสนาจารย์ประจำโครงการเพิ่ม และควรสรรหาบุคลากรจากหน่วยงานอื่น ๆ ด้วย
- (5) ด้านงบประมาณ ควรประสานงานของงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยที่ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสงขลา แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าสนใจว่าแต่ละครั้งในรอบปีหนึ่งอาจจะมีเจ้าภาพสนับสนุนแบ่งสัดส่วนกันออกไป ซึ่งตรงนี้อยู่ที่ทางวัดจะต้องประสานงานเชิงรุกด้วย

ข้อเสนอแนะเหล่านี้และข้อมูลทั้ง 7 ประเด็นข้างต้น ถือเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการกำหนดแนวทางการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก เพราะได้สะท้อนถึงข้อดีและข้อด้อยของโครงการ ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการสามารถมองเห็นช่องทางในการปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่บกพร่อง คงไว้ในสิ่งที่ดีอยู่และสร้างความก้าวหน้าในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปวิเคราะห์ เปรียบเทียบ สังเคราะห์และสรุปผลร่วมกับข้อมูลที่ได้จากผู้บริหารโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดแนวทางการพัฒนาโครงการให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนที่ 2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการ

การศึกษาข้อมูลของผู้บริหารโครงการนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เช่นเดียวกับการศึกษาข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการที่ผ่านมา ซึ่งมีการกำหนดแบบสัมภาษณ์ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 รูป/คน และได้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารโครงการ

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารโครงการและนำเสนอในรูปแบบตารางแสดงข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.10

แสดงข้อมูลเบื้องต้นของผู้บริหารโครงการ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่งในโครงการ	ตำแหน่งหน้าที่/อาชีพประจำ
1	พระปลัดวินัย วินโย	45	น.ธ.เอก , ม.ศ.5	หัวหน้าโครงการ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเอก ครู ร.ร.หลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
2	พระมหาวิชิต วิชิตาวิโน	32	ป.ธ.3, น.ธ.เอก, พธ. บ.,กศ.ม.	รองหัวหน้าโครงการ	ครูใหญ่ ร.ร.หลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
3	อาจารย์แพรวภัทร เขียวชะอุ่ม	31	ธศ.ตรี, ศษ.บ.,วท.บ., วท.ม.	แผนกประชาสัมพันธ์	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสยาม
4	นางสาวเพ็ญศรี ประทุมสุวรรณ	39	ศศ.บ.	แผนกทะเบียนและ ประเมินผล	ครู ร.ร.หลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา
5	นางสาวกาญจนา เกื้อหนุน	25	คป.	แผนกปฏิคม	ครู ร.ร.หลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา

2.2 ความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการ

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหารโครงการของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา โดยจะได้นำเสนอในรูปของตารางสรุปประเด็นการสัมภาษณ์ตามหัวข้อคำถามในกรอบของประเด็นต่าง ๆ ทั้ง 8 ประเด็น เช่นเดียวกับที่ได้สัมภาษณ์ผู้สนับสนุนโครงการ

ทั้งนี้ ในส่วนนัยสำคัญหรือความจำเป็นในการสัมภาษณ์เพื่อทราบข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการในแต่ละประเด็นนั้น ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในผลการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้สนับสนุนโครงการแต่ละประเด็นก่อนหน้านี้ จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก กล่าวคือ จะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยไม่เกริ่นนำถึงความสำคัญของประเด็นคำถามเหมือนอย่างที่ได้นำเสนอในส่วนของความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.11

แสดงข้อมูลความคิดเห็นด้านวัตถุประสงค์ของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	วัตถุประสงค์ทุกข้อดีอยู่แล้วและเป็นประโยชน์กับพระพุทธศาสนาและชาวพุทธมาก
2	รองหัวหน้าโครงการ	ดี เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาปฏิบัติธรรม
3	แผนกประชาสัมพันธ์	ดีมาก เพราะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้ และเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	ดี ทำให้มีประชาชนมีความรู้ด้านศาสนามากขึ้น มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตและมีความสามัคคีกัน เพราะการมาร่วมกันปฏิบัติธรรมทำให้เกิดความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน
5	แผนกปฏิคม	ดีมาก ชาวบ้านได้มาร่วมมากขึ้น มีเหตุจูงใจให้ประชาชนใกล้วัดมากขึ้น

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ผู้บริหารโครงการทุกท่าน มีมุมมองเรื่องวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นไปในทิศทางที่ดี ซึ่งสามารถสรุปข้อดีของวัตถุประสงค์ตามความคิดเห็นดังกล่าวได้ ดังนี้

- (1) เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
- (2) พุทธศาสนิกชน ได้ปฏิบัติธรรมและมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนามากขึ้น
- (3) ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต
- (4) ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างพุทธศาสนิกชน
- (5) วัดกับพุทธศาสนิกชนมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นมากยิ่งขึ้น

จากความคิดเห็นข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารโครงการซึ่งเป็นฝ่ายปฏิบัติงานโครงการโดยตรงเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งโดยส่วนมากมีมุมมองที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาและความเป็นพุทธศาสนิกชนซึ่งต้องเรียนรู้และปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา และดูเหมือนว่า บางท่านได้สะท้อนปัญหาที่นำมาซึ่งความจำเป็นในการจัดโครงการปฏิบัติธรรมในลักษณะนี้บางประการไว้ในความคิดเห็นด้วย ดังเช่น ความคิดเห็นที่ว่า “มีเหตุจูงใจให้ประชาชนได้ใกล้ชิดวัดมากขึ้น”¹⁴ อาจตอบสมมติฐานที่อยู่ในความรู้สึกของผู้หวนเอยพระพุทธศาสนาทั่วไปได้ว่า ทุกวันนี้ภาวะห่างวัดของพุทธศาสนิกชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การสร้างเหตุจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสเข้าวัดปฏิบัติธรรมเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินต่อไป เพื่อความแนบแน่นยิ่งขึ้นระหว่างพุทธศาสนิกชนกับวัดและระหว่างพุทธบริษัทด้วยกันเอง

ประเด็นที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

¹⁴ สัมภาษณ์ กาญจนา เกื้อหนุน, แผนกปฏิคมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก, 3 มีนาคม 2550.

ตารางที่ 4.12

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	การแบ่งตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ มีความชัดเจนดี แต่ว่าเวลาปฏิบัติจริง ดูเหมือนแต่ละคนต้องรับผิดชอบภาระงานหลากหลาย บางงานที่ทำก็ไม่ใช่งานในตำแหน่งของตนเอง กล่าวได้ว่า การบริหารจัดการยังขาดความชัดเจน ทำให้ภาระงานต้องกระจุกอยู่กับบางคนบางท่านมากเกินไป
2	รองหัวหน้าโครงการ	การบริหารยังไม่ค่อยกระจายงานที่ชัดเจน เพราะบุคลากรน้อย
3	แผนกประชาสัมพันธ์	ดี มีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน ทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างคล่องตัว
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	ถือว่าอยู่ในระดับดี เพราะมีการแบ่งฝ่ายงานชัดเจน
5	แผนกปฏิคม	ควรมีการประชุมบ่อย ๆ ก่อนดำเนินงาน เพื่อวางแผนในการทำงาน เช่น เวลาเชิญวิทยากรพิเศษมา อาจจะมีฝ่ายเตรียมการ ต้อนรับและสอบถามความต้องการว่าเขาต้องการอะไรเพิ่มเติมเพื่อความสะดวกในการบรรยายบ้าง

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ผู้บริหารโครงการมีความเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่าการบริหารจัดการโครงการเป็นไปในลักษณะที่ดี ได้แก่ แผนกประชาสัมพันธ์และแผนกทะเบียนและวัดผล ซึ่งมีเห็นสอดคล้องกันว่า การบริหารจัดการอยู่ในขั้นดี เพราะมีการแบ่งฝ่ายงานกันทำชัดเจน ส่วนกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มที่เห็นว่าการบริหารจัดการโครงการยังมีข้อด้อยอยู่ แม้การแบ่งตำแหน่งหน้าที่มีความชัดเจนดี แต่ยังมีปัญหาซึ่งสรุปได้ ดังนี้

- (1) การปฏิบัติงาน ยังไม่เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ตามที่จัดสรรไว้เท่าที่ควร
- (2) การกระจายงานยังไม่ชัดเจน เพราะบุคลากรน้อย
- (3) บุคลากรบางคน ต้องปฏิบัติงานหลายอย่างในเวลาเดียวกัน

ทั้งนี้ ตามความคิดเห็นของแผนกปฏิคมที่เห็นว่าควรมีการประชุมบ่อย ๆ ก่อนดำเนินงาน เพื่อวางแผนในการทำงาน ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกันเพราะความไม่ชัดเจนของการทำงาน

การกระจายงานที่ยังขาดความพอเหมาะพอดี และปัญหาอื่น ๆ ในการปฏิบัติงาน หากมีการประชุมวางแผนกันก่อนอย่างสม่ำเสมออาจเป็นเหตุให้ปัญหาเหล่านั้นลดน้อยลงได้ และการประชุมกันสม่ำเสมอยังเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีในการทำงาน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของคณะทำงาน อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมของแรก ในหลักการบริหารนิยธรรม 7 ประการ¹⁵ อันเป็นหลักธรรมที่เป็นที่ดั่งแห่งความไม่เสื่อมของหมู่คณะด้วย

โดยภาพรวม ในประเด็นนี้อาจสรุปได้ว่า การบริหารจัดการยังมีข้อควรแก้ไขอยู่ แม้จะมีการแบ่งฝ่ายงานกันดี แต่ยังขาดการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการแบ่งหน้าที่นั้น ๆ เพราะไม่ค่อยได้มีการประชุมเพื่อวางแผนในการทำงานในแต่ละกิจกรรมและขาดบุคลากรในการปฏิบัติงาน

ประเด็นที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.13

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	การบรรยายธรรม ยังมีเนื้อหาสาระที่ยังเป็นเรื่องเดิม ๆ โครงการของวัดเอก เป็นโครงการที่มีปีละ 4 ครั้ง การจัดหัวข้อบรรยายธรรมในแต่ละปีจึงไม่ควรให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่ คือ ควรมีการวางแผนระยะยาวว่าในปีนี้จะมีการบรรยายเรื่องอะไรบ้าง เป็นต้น
2	รองหัวหน้าโครงการ	ดี เพราะประชาชนส่วนมากมีความพึงพอใจ มีความพอเหมาะพอดีกับพื้นฐานของผู้เข้าร่วมโครงการ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป และมีกิจกรรมที่ผ่อนคลายด้วย
3	แผนกประชาสัมพันธ์	กิจกรรมหลากหลาย น่าสนใจ ช่วยให้การเข้าร่วมโครงการไม่น่าเบื่อหน่าย ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการมากยิ่งขึ้น

¹⁵ ที่.ม. 10/68/86.

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบหรือลักษณะของโครงการ
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	ดี แต่ในการจัดกิจกรรมบรรยายธรรม ควรเชิญวิทยากรพิเศษมากกว่านี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ที่หลากหลายและมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันมากขึ้น
5	แผนกปฏิคม	ดีอยู่แล้ว แต่ถ้ามีวิทยากรประจำหลายท่าน และมีกิจกรรมที่หลากหลาย มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้แต่ละครั้งในรอบปี มีความแตกต่างกันก็จะทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการไม่เบื่อหน่ายและไม่รู้สึกซ้ำซาก

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ผู้บริหารโครงการมีความคิดเห็นไม่ต่างกันมากนัก ส่วนมากมีความคิดเห็นเป็นไปในเชิงบวก คือ เห็นว่ารูปแบบหรือลักษณะของโครงการอยู่ในขั้นดี ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นนี้พอจะประมวลได้ว่า เหตุผลสำคัญที่ผู้บริหารโครงการมีความคิดเห็นเช่นนี้ ได้แก่

- (1) ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ
- (2) รูปแบบกิจกรรมมีความเหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เข้าร่วมโครงการ
- (3) ความพอดีไม่ตึง ไม่หย่อนเกินไป มีกิจกรรมผ่อนคลาย
- (4) ความหลากหลายและน่าสนใจของกิจกรรมทำให้ไม่น่าเบื่อหน่าย

อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารโครงการบางท่านได้แสดงความคิดเห็นในลักษณะเป็นข้อเสนอเพิ่มเติมด้วย โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบรรยายธรรม ซึ่งถือว่าเป็นนัยสำคัญที่อาจแสดงให้เห็นว่า ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการ กิจกรรมการบรรยายธรรมยังมีข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุง ดังเช่น การเสนอให้มีการเชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยายธรรมให้เกิดความหลากหลายตามความคิดเห็นของแผนกทะเบียนและประเมินผล หรือแม้แต่ความคิดเห็นของหัวหน้าโครงการ ที่มองว่าการบรรยายธรรม ยังมีเนื้อหาสาระเดิม ๆ เนื่องจากเป็นโครงการที่จัดปีละ 4 ครั้ง การจัดทำข้อบรรยายธรรมจึงควรมีการวางแผนระยะยาวให้สลับหรือหลากหลายมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติของแผนกปฏิคมที่ต้องการให้มีวิทยากรประจำและกิจกรรมที่หลากหลาย มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้แต่ละครั้งในรอบปีหนึ่ง ๆ มีความแตกต่างกัน เป็นต้น

จากความคิดเห็นข้างต้นทั้งหมด พอจะประมวลภาพรวมได้ว่า รูปแบบหรือลักษณะของโครงการ ถือว่ายังอยู่ในขั้นดี โดยเฉพาะเรื่องความหลากหลายของกิจกรรมซึ่งทำให้โครงการ

ปฏิบัติธรรมมีความน่าสนใจ เช่น การได้ฝึกโยคะสมาธิ การได้ตักบาตร ได้ถวายสังฆทาน ได้ฟังธรรมและสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการมีกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ¹⁶ แต่ส่วนที่ต้องปรับปรุงคือเรื่องการบรรยายธรรม ซึ่งอาจจะต้องมีการวางแผนและปรับเปลี่ยนหัวข้อเรื่องอยู่เสมอ จะได้ไม่ซ้ำ ๆ ซาก และอาจทำให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการเป็นประจำเกิดความเบื่อหน่ายได้ การจัดหัวข้อในการบรรยายธรรมนั้น จากการพิจารณาถึงหัวข้อบรรยายธรรมจากเอกสารของวัดเอก พบว่า มีความหลากหลายอยู่ แต่หัวข้อธรรมทั้งหมดล้วนมีความสำคัญในการดำเนินชีวิต ควรที่พุทธศาสนิกชนจะนำมาประยุกต์ใช้ด้วยความเข้าใจ หลักธรรมที่ว่านั้น ได้แก่ หลักการบำเพ็ญบุญ 3, อิทธิบาท 4, สังคหวัตถุ 4, เบญจศีลเบญจธรรม ฯลฯ¹⁷ ดังนั้น ข้อเสนอแนะที่ว่าควรจัดหัวข้อธรรมให้หลากหลายนั้นก็สมควรละทิ้งหัวข้อธรรมที่มีอยู่เหล่านี้ แต่จะทำไมอย่างใดให้มีความน่าสนใจอยู่เสมอคงเป็นเรื่องที่ฝ่ายผู้บริหารโครงการต้องคำนึงถึงและร่วมกันหาทางออกที่ดีที่สุด

ประเด็นที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.14

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากร/งบประมาณของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	โครงการได้รับความสนใจจากประชาชนมาก แต่คนทำงานในโครงการยังมีน้อย ไม่มีงบประมาณที่เป็นเอกเทศ จึงทำให้ไม่สามารถกะ คัดคะเนได้ว่าต้องใช้จ่ายแต่ละโครงการมากน้อยเพียงใด บางครั้งการใช้จ่ายบางอย่างจึงไม่คล่องตัวและไม่สามารถดำเนินงานตรงตามเป้าที่วางไว้ได้
2	รองหัวหน้าโครงการ	บุคลากรน้อย บางคนขาดความมั่นใจในการตัดสินใจ ไม่ค่อยมีระบบทีมงาน ส่วนงบประมาณส่วนมากมาจากญาติโยมผู้ปฏิบัติธรรมร่วมทำบุญเป็นหลัก ทำให้ไม่มีความแน่นอนในการประเมินด้านงบประมาณล่วงหน้า

¹⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ น.81 และ ภาคผนวก ฉ, น.217-218.

¹⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ น.81 และ ภาคผนวก ช, น.219.

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากร/งบประมาณของโครงการ
3	แผนกประชาสัมพันธ์	บุคลากรที่เข้ามาล้วนอาสาสมัครเข้ามาทำงานเป็นบุญกุศล ทำให้การทำงานเป็นไปได้อย่างดีด้วยความตั้งใจ ในส่วนงบประมาณน่าจะให้มีหน่วยงานหลักมาสนับสนุนให้ชัดเจน ตลอดโครงการและตลอดทั้งปี เพราะจะได้ไม่เป็นภาระของวัดมากเกินไป
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	ทั้งบุคลากรและงบประมาณยังไม่เพียงพอ ทำให้งานบางส่วนไม่คล่องตัว หรือไม่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันต่อความจำเป็น
5	แผนกปฏิคม	บุคลากรเพียงพอ แต่งบประมาณไม่มี แต่เนื่องจากค่าใช้จ่ายไม่สูงนัก เนื่องจากหลายฝ่ายทำงานลักษณะเป็นงานบุญหรืองานอาสาสมัครซึ่งไม่ต้องจ่ายค่าแรงและประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมได้ก็ทำได้ทำบุญกันทุกคน เงินทำบุญส่วนนี้ก็ได้นำมาช่วยจุนเจือโครงการ

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ผู้บริหารโครงการส่วนมากเห็นพ้องกันว่า บุคลากรและงบประมาณยังมีไม่เพียงพอ ยกเว้นแผนกปฏิคมที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปว่า บุคลากรเพียงพอ ซึ่งความเห็นที่ต่างกันนี้ อาจเกิดจากการที่ภาระงานของแต่ละฝ่ายมีความแตกต่างกันหรือมีความหนักเบาต่างกัน โดยเฉพาะฝ่ายปฏิคมซึ่งโดยหน้าที่แล้วก็ถือว่าไม่หนักมาก เพราะทำหน้าที่เพียงคอยต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการและบุคคลอื่น ๆ ที่มาสังเกตการณ์โครงการหรือมาเป็นวิทยากรพิเศษเท่านั้น¹⁸ ความคิดเห็นของแผนกปฏิคมที่ว่าโครงการมีบุคลากรเพียงพอจึงอาจไม่มีนัยสำคัญที่มีน้ำหนักมากนัก

นอกจากนี้ ในแง่มุมมองเกี่ยวกับศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรที่มีอยู่ นั้น ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการบางท่าน สะท้อนให้เห็นว่ายังประสบปัญหาอยู่ ดังเช่น ตามความคิด

¹⁸ สัมภาษณ์ พระมหาวิจิต วิจิตาวิโน, รองหัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก, 5 มกราคม 2551.

เห็นของร่องหัวหน้าโครงการที่มองว่า บุคลากรบางคนขาดความมั่นใจในการตัดสินใจ และไม่ค่อยมีระบบทีมงาน ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติงานร่วมกัน ข้อบกพร่องประเด็นนี้หากเป็นจริงตามนี้ผู้บริหารโครงการจำเป็นจะต้องมีการร่วมกันสร้างระบบทีมงานให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากความคิดเห็นของแผนกประชาสัมพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นว่าบุคลากรที่เข้ามาลัดวันอาสาสมัครเข้ามาทำงานเป็นบุญกุศลนี้ อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่แม้งบประมาณจะมีย่อยหรือไม่เพียงพอ แต่ก็ลดรายจ่ายในเรื่องบุคลากรผู้ปฏิบัติงานไป ทำให้โครงการยังสามารถดำเนินไปได้ สอดคล้องกับที่แผนกปฏิคมแสดงความคิดเห็นไว้ในลักษณะว่า งบประมาณไม่มี แต่เนื่องจากหลายฝ่ายทำงานลักษณะเป็นงานบุญหรืองานอาสาสมัครซึ่งไม่ต้องจ่ายค่าแรง

ในส่วนของงบประมาณของโครงการนั้น จากความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมดอาจสรุปได้ว่าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมีปัญหาด้านงบประมาณและเกิดผลสืบเนื่องจากการขาดงบประมาณในลักษณะ ดังนี้

- (1) ไม่มีงบประมาณเป็นเอกเทศ
- (2) งบประมาณส่วนมากได้จากการที่ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันบริจาค
- (3) วางแผนการใช้จ่ายล่วงหน้าไม่ได้ เพราะไม่มีความแน่นอนเรื่องงบประมาณ
- (4) การดำเนินกิจกรรมบางอย่างไม่สามารถดำเนินการได้

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมองว่า การที่บุคลากรและงบประมาณมีไม่เพียงพอ นั้น เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้โครงการไม่มีความมั่นคง ตราบใดที่ยังมีผู้อาสาเข้ามาช่วยปฏิบัติงานก็ยังสามารถดำเนินงานไปได้ แต่หากผู้ที่อาสาเข้ามาช่วยงานต้องยุติบทบาทไปด้วยเหตุผลใดก็ตาม โครงการก็อาจลดประสิทธิภาพลง หรือไม่สามารถดำเนินการได้ ดังที่เคยมีการยุติโครงการแล้ว 1 ครั้ง ในช่วงปี พ.ศ.2546 เพราะขาดบุคลากรในการทำงาน¹⁹ การเร่งหาทางแก้ไขในด้านบุคลากรและงบประมาณจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

จากภาพรวมในเรื่องบุคลากรและงบประมาณตามความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการทั้งหมดนี้อาจสรุปได้ว่า บุคลากรและงบประมาณยังเป็นข้อด้อยของโครงการอยู่ โดยเฉพาะเรื่องบุคลากรที่มีจำนวนน้อยและที่มีอยู่บางส่วนอาจขาดความถนัดหรือศักยภาพเท่าที่ควรและยังขาดระบบการทำงานเป็นทีม ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีกระบวนการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม

¹⁹ สัมภาษณ์ พระมหาวิชิต วิชิตาวีโน, ร่องหัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก, 20 มีนาคม 2550.

ประเด็นที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.15

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	เห็นด้วยกับระยะเวลา 2 คืน 3 วัน เพราะเหมาะกับความพร้อมหลายด้านที่มีและหากระยะเวลายาวกว่านี้ งบประมาณก็จำเป็นต้องเพิ่มด้วย เมื่อวัดไม่มีงบประมาณพอ หากสามารถดำเนินการได้เท่าที่เป็นอยู่ก็ได้อยู่แล้ว
2	รองหัวหน้าโครงการ	ดีแล้ว ไม่ยาว ไม่สั้นเกินไป
3	แผนกประชาสัมพันธ์	น่าจะเพิ่มเป็น 4 วัน 5 คืน เพราะทำให้ได้สาระความรู้มากขึ้น และตอกย้ำความเข้าใจใน การปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	โดยส่วนตัวคิดว่าระยะเวลาสั้นไป แต่เท่าที่สังเกตน่าจะพอเหมาะพอดีกับพื้นฐานและความต้องการของประชาชน
5	แผนกปฏิคม	ดีแล้ว เพราะ 2 วัน 3 คืน ไม่ยาวและไม่สั้นเกินไป

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ผู้บริหารโครงการส่วนมากมีความเห็นตรงกันว่า ระยะเวลาของโครงการแต่ละครั้ง คือ 2 คืน 3 วัน นั้น มีความเหมาะสมแล้ว โดยมีเหตุผลสรุปได้ ดังนี้

- (1) เหมาะสมกับความพร้อมของโครงการหลาย ๆ ด้าน
- (2) ไม่ยาว ไม่สั้นเกินไป
- (3) เหมาะสมกับพื้นฐานและความต้องการของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นนี้มีผู้เห็นแย้งกัน คือ แผนกประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีมุมมองว่า ควรขยายระยะเวลาเป็น 4 วัน 5 คืน โดยให้เหตุผลสนับสนุนที่มุ่งเน้นเรื่องความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ซึ่งอาจเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า แผนกประชาสัมพันธ์อาจสังเกตการณ์และพิจารณาเห็นว่าความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการยังมีไม่มากเท่าที่ควร จำเป็นต้องมีการขยายวันเวลาของโครงการออกไปเพื่อให้สามารถสร้างความรู้และความเข้าใจ

ใจด้านการปฏิบัติธรรมให้กับผู้เข้าร่วมโครงการได้มากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลของหัวหน้าโครงการที่มองว่า หากมีระยะเวลายาวกว่านี้ งบประมาณก็จำเป็นต้องเพิ่มด้วย ในเมื่อวัดไม่มีงบประมาณพอและสามารถดำเนินการได้เท่าที่เป็นอยู่ก็ได้อยู่แล้ว เหตุผลนี้อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ระยะเวลาของโครงการดั้งเดิมนั้น มีความเหมาะสมที่สุด ที่สำคัญน่าจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ด้วย

อนึ่ง การพิจารณาว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีระยะเวลาอย่างน้อยเพียงใดนั้น อาจเกิดความชัดเจนในการศึกษาข้อมูลของผู้เข้าร่วมโครงการโดยตรงซึ่งจะได้มีการวิเคราะห์และนำเสนอไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องถัดจากนี้ แต่ในเบื้องต้นนี้อาจสรุปได้ว่า ระยะเวลาของโครงการถือว่าอยู่ในขั้นน่าพึงพอใจ ไม่ควรปรับเปลี่ยนให้สั้นลงหรือยาวกว่านี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระมหาธวัชชัย เกื้อเกตุที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญาบันฑิตาราม” ที่พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นว่าระยะเวลา 2 คืน 3 วัน มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะกิจกรรมค่ายพุทธบุตรอยู่แล้ว²⁰ ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่บางส่วน โดยเฉพาะเรื่องโครงสร้างของกิจกรรมที่มีความหลากหลาย

ประเด็นที่ 6 ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการปรากฏผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	อยู่ในขั้นดี เพราะหลาย ๆ ด้านมีความพร้อม และพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมโครงการก็มีความชอบใจในโครงการ โดยเฉพาะเรื่องบรรยากาศของวัด และอริยาศัยที่ดีของวิทยากร และคณะกรรมการทุกรูปทุกคน ส่วนที่เป็นปัญหาที่ไม่ถึงกับหนักหนามากมาย

²⁰ พระมหาธวัชชัย เกื้อเกตุ, *อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 147*, น.83.

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ
2	รองหัวหน้าโครงการ	ถือว่าอยู่ในระดับใช้ได้ เพราะชาวบ้านส่วนมากพึงพอใจ แต่ถ้าพิจารณากันจริง ๆ ยังมีหลายอย่างที่จะต้องปรับปรุง ความชอบใจของประชาชนอาจไม่สามารถตัดสินได้ว่าโครงการมีประสิทธิภาพดี
3	แผนกประชาสัมพันธ์	อยู่ในระดับปานกลาง เพราะยังมีบางปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุง
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	ดี เพราะชาวบ้านมีความพอใจและช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุ
5	แผนกปฏิคม	มีประสิทธิภาพมาก แต่ถ้าจะให้มากยิ่งขึ้นควรพัฒนาเรื่องการประสานงานระหว่างบุคลากรด้วยกัน

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ผู้บริหารโครงการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก หัวหน้าโครงการ แผนกทะเบียนและประเมินผล และแผนกปฏิคม เห็นตรงกันว่า โครงการมีประสิทธิภาพขั้นดี ซึ่งอาจสรุปเหตุผลได้ ดังนี้

(1) ความพร้อมหลาย ๆ ด้านของโครงการ

(2) ผลความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ ตามข้อสังเกตของผู้บริหารโครงการ

(3) โครงการนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมโครงการอย่างเป็นรูปธรรม ดังเช่นการสร้างเสริมกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้กับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นแตกต่างกัน ได้แก่ รองหัวหน้าโครงการและแผนกประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีความคิดเห็นว่า ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการจัดอยู่ในขั้นพอใช้หรือปานกลาง โดยมีเหตุผลสนับสนุน คือ ยังมีปัญหาอีกหลายด้านที่ควรแก้ไข และมีเหตุผลซึ่งขัดแย้งกันอย่างชัดเจนกับกลุ่มแรกว่า ความชอบใจหรือความพึงพอใจของประชาชนอาจไม่สามารถตัดสินได้ว่าโครงการมีประสิทธิภาพดี ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยในประเด็นนี้ เพราะความพึงพอใจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการประเมินประสิทธิภาพของโครงการเท่านั้น ที่สำคัญ ถ้าความพึงพอใจที่มีเป็นสิ่งเกิดจากปัจจัยด้าน

บุคลิกภาพที่มุ่งสนใจด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว เช่น สนใจแต่เรื่องเนื้อหาของกิจกรรม โดยไม่สนใจองค์ประกอบแวดล้อมอื่น ๆ หรือสนใจแต่องค์ประกอบแวดล้อมแต่ไม่สนใจเนื้อหาสาระของกิจกรรม²¹ ความพึงพอใจในลักษณะเช่นนี้ อาจไม่สามารถเป็นเครื่องตัดสินประสิทธิภาพของโครงการได้ เพราะเป็นแต่เพียงประเมินค่าในด้านนั้น ๆ เท่านั้น การพิจารณาถึงประสิทธิภาพของโครงการจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างครอบคลุม

ดังนั้น เมื่อประมวลความคิดเห็นข้างต้นทั้งหมด และวิเคราะห์โดยพิจารณาถึงเหตุผลของผู้บริหารโครงการแต่ละท่าน อาจสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของโครงการอยู่ในขั้นปานกลาง ไม่ถึงขั้นดี เพราะยังมีปัญหาอีกหลายอย่างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข แม้ผู้ที่มีเห็นว่าประสิทธิภาพดีบางท่านยังมีการแสดงข้อคิดเห็นเสริมว่า ควรพัฒนาเรื่องการประชุมงานระหว่างบุคลากรด้วยกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเรื่องการประชุมงานระหว่างผู้ปฏิบัติงานด้วยกันอาจยังเป็นปัญหาอยู่นั่นเอง

ประเด็นที่ 7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการมีผลปรากฏ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.17

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	<ul style="list-style-type: none"> -บุคลากรมีไม่พอทำให้บางคนต้องรับผิดชอบหลายงาน -งบประมาณไม่แน่นอน กำหนดล่วงหน้าไม่ได้ ทำให้ไม่สามารถเตรียมการใช้จ่ายหรือใช้จ่ายล่วงหน้าในสิ่งที่ จำเป็นต้องเตรียมได้ -กำหนดการบรรยายธรรมไม่ชัดเจน และซ้ำซาก -ห้องน้ำยังไม่เพียงพอต่อจำนวนคนผู้เข้าร่วมโครงการ -การปฏิบัติกรมฐาน มีเวลาน้อยไป ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ได้สาระประโยชน์จากการปฏิบัติเท่าที่ควร เพราะบาง อริยาบถในบางครั้ง ก็ไม่ได้ฝึกกันเท่าที่ควร เช่น อริยาบถ เดิน จึงควรจัดตารางการปฏิบัติกรมฐานให้มากกว่านี้

²¹ พงศ์ หวดาล, *อ่างแล้ว เชียงอรุณที่ 129*, น.69.

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

แสดงข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ
2	รองหัวหน้าโครงการ	<p>-สถานที่ ห้องน้ำ ที่พัก ไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ ไม่เพียงพอ ที่นอน อุปกรณ์การนอน</p> <p>-บุคลากร พระวิปัสสนาจารย์ น้อยมาก ในสังคมปัจจุบัน พระวิปัสสนาจารย์ก็น้อย</p> <p>-การประสานงาน ประชาสัมพันธ์ยังน้อย ทำให้ทราบกันเฉพาะกลุ่ม</p>
3	แผนกประชาสัมพันธ์	<p>-บุคลากรยังมีน้อย ไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการที่มีมาก เช่น บางแผนกมี หัวหน้าแผนกคนเดียว</p> <p>-ระยะเวลาสั้นไปทำให้ได้ความรู้น้อย เวลาปฏิบัติก็น้อยไป</p> <p>-ผู้เข้าร่วมมีความรู้พื้นฐานด้านธรรมะในระดับต่างกัน แต่วิทยากรให้ความรู้เรื่องเดียวกันและบ่อยครั้งมีผู้ร่วมโครงการที่ผ่านโครงการมาแล้ว เข้าร่วมโครงการอีก และได้รับความรู้แบบซ้ำ ๆ อาจจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้</p> <p>-ภาครัฐยังไม่ได้ให้ความสนใจหรือเข้ามาสนับสนุนโครงการนี้เท่าที่ควร</p> <p>-ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ</p> <p>-อาหารและน้ำปานะยังไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ</p>
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	-บุคลากรมีน้อย ควรสรรหาเพิ่ม และควรมีวิทยากรพิเศษมาร่วมกิจกรรมมากกว่านี้
5	แผนกปฏิคม	-การประสานงานยังขาดความชัดเจน เพราะไม่ค่อยได้มีการประชุมวางแผนกัน

จากตารางที่ 4.17 พบว่า ผู้บริหารโครงการ ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการหลากหลายกันออกไป ซึ่งสามารถประมวลสรุปเป็นรายด้านได้ ดังนี้

(1) ด้านบุคลากร มีบุคลากรไม่เพียงพอ โดยเฉพาะพระวิปัสสนาจารย์มีน้อยมาก ทำให้การปฏิบัติงานไม่ราบรื่นและบางท่านต้องรับภาระงานที่หนักเกินไป เพราะรับผิดชอบหลายงาน

(2) ด้านงบประมาณ มีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่แน่นอน ทำให้ไม่สามารถเตรียมการใช้จ่ายหรือใช้จ่ายล่วงหน้าในสิ่งที่จำเป็นต้องเตรียมได้

(3) ด้านการปฏิบัติธรรม การกำหนดตารางบรรยายธรรมไม่ชัดเจน จนทำให้บางครั้งมีการบรรยายเนื้อหาสาระที่ซ้ำ ๆ กัน และการปฏิบัติกรรมฐานมีเวลาน้อยไป ทำให้ไม่สามารถฝึกได้ทุกอิริยาบถ

(4) ด้านสถานที่ โดยเฉพาะห้องน้ำมีไม่เพียงพอ ที่พักบางจุดไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ และมีไม่เพียงพอ

(5) ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ยังขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อขอความร่วมมือ ขอความสนับสนุนหรือขอเชิญเข้าร่วมโครงการ ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้หน่วยงานอื่น ๆ ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการเท่าที่ควร

(6) ด้านผู้เข้าร่วมโครงการ ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมะในระดับต่างกัน แต่วิทยากรให้ความรู้เรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจทำให้ผู้ที่รู้ในเรื่องนั้นๆ อยู่แล้ว เกิดความเบื่อหน่ายได้

(7) ด้านอาหารและเครื่องดื่ม มีไม่เพียงพอต่อจำนวนคน

ทั้งนี้ ปัญหาที่มีผู้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด คือ ปัญหาเรื่องบุคลากร รองลงมา คือ เรื่องการประสานงาน ซึ่งมีผลเชื่อมโยงไปถึงด้านการสนับสนุนโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย

ประเด็นที่ 8 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการมีผลปรากฏ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.18

แสดงข้อมูลข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ
1	หัวหน้าโครงการ	<p>-ควรประสานงานให้วัดทุกวัดในอำเภอกระเสสินธุ์มีส่วนร่วม กับโครงการนี้ ซึ่งจะทำให้โครงการมีผลกว้างขวางออกไปและทำให้มีบุคลากรในการทำงานมากขึ้น เพราะวัดต่างๆ ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบหรือเป็นกรรมการของโครงการด้วย</p> <p>-ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการปฏิบัติธรรมเป็นการเฉพาะ เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาดำเนินการด้านงบประมาณให้เกิดความชัดเจนแน่นอน โดยกองทุนดังกล่าวควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคตามกำลังศรัทธา อยู่เสมอ ๆ</p> <p>-ควรมีการวางแผนเรื่อง กำหนดการบรรยายธรรมให้ชัดเจนและไม่ซ้ำซาก มีความรู้ใหม่ ๆ มานำเสนอประชาชนในทุกครั้ง</p> <p>-ควรจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มเพื่อให้เพียงพอต่อจำนวนคนผู้เข้าร่วมโครงการ</p> <p>-ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติกรรมฐานแต่ละช่วงให้มากขึ้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ปฏิบัติทุกอิริยาบถ</p> <p>-ควรมีฝ่ายพยาบาลอยู่ประจำโครงการแต่ละครั้ง ตลอดโครงการ เพื่อคอยดูแลผู้เข้าร่วมโครงการ เพราะส่วนมากเป็นผู้สูงอายุซึ่งบางคนอาจมีโรคประจำตัวอยู่</p>

ตารางที่ 4.18 (ต่อ)

แสดงข้อมูลข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการของผู้บริหารโครงการ

ที่	ผู้บริหารโครงการ	ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ
2	รองหัวหน้าโครงการ	<ul style="list-style-type: none"> -ควรมีการพัฒนาสถานที่ โดยเฉพาะห้องน้ำห้องส้วม และที่พักรให้เพียงพอและเหมาะสมกับประชาชน ที่มาร่วมโครงการซึ่งโดยมากเป็นผู้สูงอายุ -ควรมีการจัดซื้อจัดหา ที่นั่ง ที่นอนและหนังสือสวดมนต์เพิ่มเติม -ควรรหาทางเพิ่มและพัฒนาบุคลากรของโครงการให้มีมากขึ้น และที่มีอยู่ควรมีการเพิ่มศักยภาพในการทำงานมากขึ้น โดยการนำไปอบรม ดูงานโครงการอื่น ๆ บ้าง
3	แผนกประชาสัมพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> -น่าจะมีสักครั้งหนึ่ง ในรอบ 1 ปี ที่มีระยะเวลาของโครงการสัก 7 วัน 7 คืน และมีการปฏิบัติเข้มข้นเน้นที่การปฏิบัติกรรมฐานอย่างลึกซึ้ง -ควรรสรรหาบุคลากรในการทำงานเพิ่มเติม -ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่เพศชายเข้ามาร่วมโครงการมากขึ้น -ควรมีเปิดโอกาสให้วัดอื่น ๆ มีส่วนร่วมในโครงการนี้ โดยอาจดำเนินการในลักษณะที่เป็นงานของคณะสงฆ์ไปเลย หรือให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมากขึ้น -ควรรประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น -ควรมีการจัดระเบียบบรรยากาศวัดบางส่วน โดยเฉพาะแม่ค้าในวัด
4	แผนกทะเบียน/ประเมินผล	<ul style="list-style-type: none"> - ควรรสรรหาบุคลากรเพิ่มเติม และเชิญวิทยากรภายนอกมาร่วมบรรยายให้มากขึ้น
5	แผนกปฏิคม	<ul style="list-style-type: none"> -ควรมีการประชุมวางแผนเสมอ ก่อนดำเนินการกิจกรรมแต่ละอย่าง

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ผู้บริหารโครงการ ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการไว้หลากหลาย และแตกต่างกันออกไป โดยสามารถวิเคราะห์และสรุปออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านบุคลากร เช่น ควรหาทางเพิ่มบุคลากรของโครงการและพัฒนาบุคลากรของโครงการที่มีอยู่ให้มีศักยภาพในการทำงานมากขึ้น โดยการนำไปอบรม ดูงานโครงการอื่น ๆ

(2) ด้านงบประมาณ ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการปฏิบัติธรรมเป็นการเฉพาะ เพื่อนำเงินส่วนนั้นมาดำเนินการด้านงบประมาณให้เกิดความชัดเจนแน่นอน โดยกองทุนดังกล่าวมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคตามกำลังอยู่เสมอ ๆ

(3) ด้านการปฏิบัติธรรม ควรมีการวางแผนเรื่อง กำหนดการบรรยายธรรมให้ชัดเจน และไม่ซ้ำซาก มีความรู้ใหม่ ๆ มานำเสนอประชาชนในทุกครั้ง ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติกรรมฐานให้มากกว่าเดิม และเพื่อเป็นการต่อยอดการปฏิบัติธรรมอาจจะมีสักครั้งหนึ่งในรอบหนึ่งปีที่มีการจัดโครงการเป็นการเฉพาะสำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้น โดยมีระยะเวลาสัก 7 วัน 7 คืน

(4) ด้านสถานที่ ควรจัดสร้างที่พัก ห้องน้ำห้องส้วมเพิ่มเติม และบรรยากาศของวัดบางส่วนควรมีการจัดระเบียบโดยเฉพาะเรื่องแม่ค้าที่มาขายของในวัด

(5) ด้านการประสานงาน และประชาสัมพันธ์ ควรมีการประสานงานเพื่อให้วัดหรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนี้ด้วยและควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเยาวชนและผู้ใหญ่เพศชาย เข้ามาร่วมโครงการให้มากกว่านี้

(6) ด้านสวัสดิการ ควรมีการจัดซื้อ จัดหาที่นั่ง ที่นอนและหนังสือสวดมนต์เพิ่มเติม และควรมีฝ่ายพยาบาลอยู่ประจำโครงการแต่ละครั้ง ตลอดโครงการ เพื่อคอยดูแลผู้เข้าร่วมโครงการ เพราะส่วนมากเป็นผู้สูงอายุซึ่งบางคนอาจมีโรคประจำตัวอยู่

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการในประเด็นคำถามทั้ง 8 ประเด็นดังกล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมากมาย ทั้งที่มีความเหมือนกัน สอดคล้องกัน หรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีความแตกต่างกัน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นจุดร่วมของทั้ง 2 กลุ่มความคิดเห็นชัดเจนขึ้น และนำความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางเนื้อหาเป็นข้อมูลในการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ผู้วิจัยจึงขอเปรียบเทียบความคิดเห็นดังกล่าวเป็นลำดับต่อไป

ส่วนที่ 3 เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการกับผู้บริหารโครงการ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม คือ ผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ ตามกรอบคำถามในการสัมภาษณ์ทั้ง 8 ประเด็น ผู้วิจัยได้สร้างตารางเปรียบเทียบความคิดเห็นขึ้น โดยได้แบ่งออกเป็น 3 ตาราง เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกสืบต่อไป

สำหรับตารางแรก จะเป็นการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ใน 6 ประเด็นแรก ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาความคิดเห็นและสรุปโดยภาพรวมอย่างกระชับที่สุด กล่าวคือ สรุปเป็นแง่มุมความคิดเห็น 2 ด้าน คือ ด้านบวกและด้านลบ โดยนำมาประกอบกับปริมาณของผู้แสดงความคิดเห็นทั้งในส่วนผู้สนับสนุนโครงการ ซึ่งใช้อักษรย่อว่า “ผส.” และ ผู้บริหารโครงการ ใช้อักษรย่อว่า “ผบ.” ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีจำนวน 5 รูป/คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาของข้อมูลเป็นการประเมินค่าในรูปของคะแนนเฉลี่ยเพื่อให้สามารถเห็นภาพรวมโดยสรุปได้อย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดการประเมินค่าแง่มุมความคิดเห็น/จำนวนคนเป็นระดับคะแนน ดังนี้

1. บวก/ทั้งหมด	=	3	มีระดับความคิดเห็นชั้นดี
2. บวก/ส่วนมาก	=	2	มีระดับความคิดเห็นชั้นปานกลาง
3. ลบ/ส่วนมาก	=	1	มีระดับความคิดเห็นชั้นพอใช้
4. ลบ/ทั้งหมด	=	0	มีระดับความคิดเห็นชั้นแย่

ตารางที่ 4.19

แสดงการเปรียบเทียบแง่มุมความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการกับผู้บริหารโครงการ

ประเด็นความคิดเห็น	แง่มุมความคิดเห็น/จำนวนคน		การประเมินค่า (ค่าเฉลี่ย)
	ผส.	ผบ.	
1.วัตถุประสงค์ของโครงการ	บวก/ทั้งหมด	บวก/ทั้งหมด	3
2.การบริหารจัดการโครงการ	บวก/ทั้งหมด	ลบ/ส่วนมาก	2
3.รูปแบบหรือลักษณะของโครงการ	บวก/ส่วนมาก	บวก/ส่วนมาก	2
4.บุคลากรและงบประมาณของโครงการ	ลบ/ส่วนมาก	ลบ/ส่วนมาก	1
5.ระยะเวลาของโครงการ	บวก/ส่วนมาก	บวก/ส่วนมาก	2
6.ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ	บวก/ทั้งหมด	บวก/ส่วนมาก	2.5

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการมีแง่มุมความคิดเห็นคิดเป็นค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งจัดอยู่ในระดับขั้นดี รองลงมาคือ ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการ ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างขั้นปานกลางกับขั้นดี (หากผนวกความคิดเห็นบวก/ทั้งหมดกับบวก/ส่วนมาก สามารถสรุปได้ว่า ค่าเฉลี่ยนี้จัดอยู่ในกลุ่ม บวกส่วนมาก คือ ขั้น ปานกลางได้) ถัดมาคือ การบริหารจัดการโครงการ รูปแบบหรือลักษณะของโครงการ และระยะเวลาของโครงการ ซึ่งอยู่ในขั้นปานกลางเหมือนกัน และความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรและงบประมาณมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ซึ่งจัดอยู่ในขั้น พอใช้

เมื่อเปรียบเทียบผลดังนี้ ทำให้เห็นได้ชัดว่า ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง มองว่า ประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการอยู่ในระดับปานกลาง อาจมีข้อที่ควรปรับปรุงบ้างพอสมควรแต่ก็ไม่มากนัก โดยที่ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการมีจุดร่วมกันมากที่สุด และมีคะแนนสูงสุด ซึ่งแสดงว่าเรื่องวัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนและผู้บริหารโครงการนั้นเป็นสิ่งที่ได้อยู่แล้ว ในการพัฒนาโครงการจึงอาจไม่มีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนของวัตถุประสงค์ แต่ส่วนที่อาจจะต้องพิจารณาเป็นพิเศษคือเรื่องบุคลากรและงบประมาณของโครงการ ส่วนด้านอื่น ๆ ก็ถือว่าอยู่ในขั้นปานกลางทั้งหมด

ส่วนอีก 2 ประเด็นข้างท้าย คือ ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา นั้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางข้อความ 2 ตาราง เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปนัยสำคัญมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกข้างต้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.20

แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการกับผู้บริหารโครงการ
ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการ

ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการ
<ul style="list-style-type: none"> - บุคลากรมีไม่เพียงพอ - ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ประชาชนส่วนมากเป็นผู้สูงอายุจึงมีความลำบากในการปฏิบัติกรรรมฐานานาน ๆ - ปัญหาด้านงบประมาณ 	<ul style="list-style-type: none"> - บุคลากรและงบประมาณยังมีไม่เพียงพอ - เวลาในการปฏิบัติกรรรมฐานน้อยไป - ตารางบรรยายธรรมไม่ชัดเจนหรือซ้ำ ๆ กัน - ห้องน้ำมีไม่เพียงพอและบางจุดผู้สูงอายุไม่สะดวกในการใช้สอย - ด้านการประสานงานและประชาสัมพันธ์ยังไม่เต็มที่ - ผู้เข้าร่วมโครงการมีความต่างกันมากโดยเฉพาะเรื่องความรู้พื้นฐานด้านธรรมะ - ด้านอาหารและเครื่องดื่มยังไม่สมดุลกับจำนวนคน

จากตารางที่ 4.20 สรุปได้ว่า ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม เห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคของโครงการสอดคล้องกันได้แก่ เรื่องบุคลากรและงบประมาณซึ่งยังมีไม่เพียงพอ ถือเป็นการเน้นย้ำอย่างชัดเจนว่า บุคลากรและงบประมาณยังเป็นปัญหาอันดับต้นของโครงการนี้ ส่วนด้านอื่น ๆ เป็นปัญหาปลีกย่อยที่อาจมีมุมมองแตกต่างกัน ตามทัศนะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไป โดยที่ผู้สนับสนุนโครงการค่อนข้างมีมุมมองในลักษณะกว้าง ๆ ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในเชิงปฏิบัติการ แต่ผู้บริหารโครงการมีความคิดเห็นในเชิงปฏิบัติการมากกว่า เพราะเป็นผู้ปฏิบัติงานจึงอาจเห็นปัญหาต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากกว่าเป็นธรรมดา ความคิดเห็นของทั้งสองกลุ่มจึงไม่มีความขัดแย้งกันมากนัก แต่เป็นความคิดเห็นที่มีลักษณะเป็นการมองต่างมุมหรือมองคนละแบบ

มากกว่า ซึ่งอาจนำมาเป็นประโยชน์ได้ทั้งสองลักษณะเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาโครงการต่อไป

ตารางที่ 4.21

แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการกับผู้บริหารโครงการ
ในประเด็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาโครงการ

ความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการ	ความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการ
<ul style="list-style-type: none"> - ควรพัฒนาด้านอาคารสถานที่ ให้มีบรรยากาศที่ดีและเพียงพอกับจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ - การประสานงานและประชาสัมพันธ์ควรมีมากกว่านี้ - ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ - ควรปรับปรุงรูปแบบการปฏิบัติกรรรมฐาน โดยการแยกกลุ่มย่อยและควรมีตารางปฏิบัติที่มากกว่าเดิม - ควรสรรหาบุคลากรประจำโครงการเพิ่ม - ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความสนับสนุนงบประมาณตามความเหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรหาบุคลากรเพิ่ม - ควรมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร - ควรจัดตั้งกองทุนโครงการปฏิบัติธรรม - ควรขอความสนับสนุนงบประมาณสมทบทุนกองทุนจากประชาชนผู้มีจิตศรัทธา - ควรมีการวางแผนและกำหนดตารางบรรยายธรรมให้ชัดเจน - ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติกรรรมฐาน - ควรมีการจัดโครงการปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้นเพื่อเป็นการต่อยอดการปฏิบัติสำหรับผู้เคยเข้าร่วมโครงการในวันสำคัญมาแล้ว - ควรจัดสร้างที่พักและห้องน้ำเพิ่มเติมและจัดระเบียบภายในวัดให้ เรียบร้อย - ควรประสานงานให้วัดหรือหน่วยงานอื่นมีส่วนร่วมในโครงการด้วยและประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ - ควรมีการจัดซื้อ จัดหาที่นั่ง ที่นอนและหนังสือสวดมนต์ เพิ่มเติม - ควรมีฝ่ายพยาบาลอยู่ประจำโครงการ เพื่อคอยดูแลผู้เข้าร่วมโครงการ

จากตารางที่ 4.21 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะเพื่อการพัฒนาในหลายประเด็นที่สอดคล้องกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

- (1) ควรสรรหาบุคลากรเพิ่มเติม
- (2) ควรพัฒนาอาคารสถานที่ให้เพียงพอโดยเฉพาะที่พักและห้องน้ำห้องส้วม
- (3) ควรจัดการดูแลบรรยากาศของอาคารสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ
- (4) ควรพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ
- (5) ควรพัฒนาด้านกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เช่น ปรับปรุงรูปแบบและขยายเวลา

การปฏิบัติธรรมฐานให้มากกว่าเดิม

มุมมองเหล่านี้ เป็นจุดร่วมกันที่เห็นได้ชัด จึงถือว่าเป็นนัยสำคัญที่อาจจะต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก ๆ ในการวางแผนการพัฒนาโครงการในอนาคตต่อไปเช่นเดียวกับประเด็นก่อนหน้านี้ ส่วนมุมมองนอกจากนี้ ซึ่งโดยส่วนมากเป็นความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการนั้น ถือเป็นส่วนเสริมที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการเช่นกัน แม้ในฝ่ายผู้สนับสนุนโครงการมิได้แสดงความคิดเห็นในลักษณะที่สอดคล้องกันไว้ ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน แต่อาจเป็นเพราะผู้บริหารโครงการเป็นฝ่ายดำเนินการหรือฝ่ายปฏิบัติจึงอาจเห็นข้อดีและข้อด้อย ในส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะในรายละเอียดได้มากกว่า จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาที่มากกว่าด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและการจัดตั้งกองทุนโครงการปฏิบัติธรรมนั้น ผู้วิจัยมองว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและควรกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการด้วย เพราะเป็นส่วนที่จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องศักยภาพการทำงานของบุคลากรและเรื่องงบประมาณได้เป็นอย่างดี

โดยสรุปจากการเปรียบเทียบความคิดเห็นในส่วนนี้ ทำให้พบว่า ผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าอยู่ในฐานะของผู้อุปถัมภ์และผู้ดำเนินการนั้น ให้ความสำคัญกับโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกและเห็นว่าเป็นโครงการที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยส่วนรวม จึงควรดำเนินการจัดต่อไปอย่างต่อเนื่องและควรมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ให้ดีขึ้นและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป แต่อย่างไรก็ตามมุมมองของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างก็เป็นเพียงความคิดเห็นในด้านผู้อุปถัมภ์และผู้ดำเนินการเท่านั้น การประเมินผลและหาแนวทางในการพัฒนาโครงการให้ชัดเจน จำเป็นต้องสำรวจความคิดเห็นผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการและได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและนำเสนอไว้ในลำดับถัดจากนี้แล้ว

ส่วนที่ 4 ข้อมูลจากการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลของประชากรกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก จำนวน 230 คน โดยใช้แบบสอบถาม และได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติตามแนวทางการดำเนินการวิจัยดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 ซึ่งจะได้นำเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติในรูปของตาราง ประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ๆ โดยแยกเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการ

ตารางที่ 4.22

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	27	11.7
หญิง	203	88.3
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.22 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 88.3 และมีผู้เข้าร่วมโครงการเพศชาย จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 11.7

ในประเด็นนี้ มีข้อสังเกต คือ ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกส่วนมากเป็นผู้หญิง โดยเมื่อเปรียบเทียบสถิติกับผู้ชายพบว่า มีสถิติสูงกว่าผู้ชายมาก ประเด็นนี้อาจเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันนี้ ผู้ชายมีความสนใจในกิจกรรมการปฏิบัติธรรมน้อยลง ทำให้เกิดสมมติฐานได้ว่า แม้แต่กิจกรรมทางศาสนาในลักษณะอื่น ๆ ผู้ชายก็อาจให้ความสนใจน้อยกว่าผู้หญิงเช่นกัน ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นภาวะขาดดุลยภาพในเชิงปริมาณซึ่งควรมีการศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมดังกล่าวเพื่อหาแนวทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ผู้ชายมีส่วนร่วมหรือสนใจกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น

ตารางที่ 4.23

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 ปีลงมา	31	13.5
21-40 ปี	20	8.7
41-60 ปี	56	24.3
61 ปีขึ้นไป	123	53.5
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.23 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อําเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 53.5 รองลงมาได้แก่ กลุ่มที่มีอายุ 41-59 ปี มีจำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 24.3 กลุ่มที่มีอายุ 20 ปีลงมา มีจำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 และกลุ่มที่มีอายุ 21-40 ปี มีจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7

ในประเด็นนี้ มีข้อสังเกต คือ ผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มที่มีอายุ 21-40 ปี ซึ่งมีจำนวนน้อยที่สุดนั้น น่าจะอยู่ในช่วงวัยทำงานหรือบางคนอาจจะอยู่ในช่วงกำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษา อาจมีผลทำให้โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะนี้น้อย เพราะมีข้อจำกัดเรื่องเวลาซึ่งอาจคาบเกี่ยวกับช่วงเวลาทำงานหรือเวลาเรียนด้วย ผู้ที่เข้าร่วมโครงการส่วนมากจึงเป็นผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องเวลาน้อย การจัดโครงการปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมอื่น ๆ ในลักษณะนี้ จึงควรพิจารณาถึงเรื่องระยะเวลาของโครงการให้เหมาะสมที่สุด เพื่อเอื้ออำนวยโอกาสให้ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากที่สุด

ตารางที่ 4.24

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	159	69.1
มัธยมศึกษา	18	7.8
อนุปริญญา	1	0.4
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	50	21.7
สูงกว่าปริญญาตรี	2	0.9
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.24 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกอำเภอกระเสลสินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษา มีจำนวนคน 159 คิดเป็นร้อยละ 69.1 รองลงมา ได้แก่ ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีจำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 21.7 ระดับมัธยมศึกษา มีจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 7.8 สูงกว่าปริญญาตรี มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.9 และระดับอนุปริญญา มีจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.4

ข้อมูลในประเด็นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการที่ส่วนมากมีการศึกษาชั้นประถมศึกษานั้น อาจเป็นเพราะส่วนมากเป็นผู้สูงอายุตั้งข้อมูลในประเด็นก่อนหน้านี้นี้ ซึ่งไม่ได้ศึกษาในระดับสูงเหมือนอย่างคนในยุคสมัยปัจจุบันที่มีการส่งเสริมเรื่องการศึกษากันอย่างจริงจัง และมีปัจจัยด้านอาชีพเข้ามาเป็นแรงเสริมให้ต้องมีการศึกษาในระดับสูง แต่ก็อาจเป็นผลสืบเนื่องกันว่า คนยุคใหม่เมื่อมีการศึกษาสูง มีอาชีพที่ต้องทำงานอยู่ในกรอบของเวลาและมีปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจเข้ามาช่วยด้วย ทำให้หาโอกาสในการร่วมกิจกรรมที่มีเงื่อนไขเรื่องระยะเวลายาก และอาจบั่นทอนความสนใจในกิจกรรมด้านนี้ไปด้วย

เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ผลการดำเนินงานของโครงการยังขาดการกระจายตัวของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งถ้าเป็นไปได้ทางโครงการควรมีการพิจารณาหาช่องทางในการเชิญชวนกลุ่มที่มีระดับการศึกษาชั้นต่าง ๆ ให้เข้าร่วมโครงการให้มากกว่านี้

ตารางที่ 4.25

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน (คน)	ร้อยละ
โสด	55	23.9
สมรส	114	49.6
หม้าย	56	24.3
หย่าร้าง/แยกกันอยู่	5	2.2
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.25 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อําเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีจำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 49.6 รองลงมา ได้แก่ เป็นหม้าย มีจำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 24.3 เป็นโสด มีจำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 23.9 และหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.2

ในประเด็นนี้ ทำให้ทราบพื้นฐานทางสถานภาพด้านครอบครัว ซึ่งพบว่า ผู้ที่มีครอบครัวแล้วหรือมีคู่ครองและเคยมีคู่ครอง เป็นกลุ่มประชากรส่วนมากของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ส่วนในกลุ่มคนโสดซึ่งเป็นกลุ่มประชากรส่วนน้อยนั้น ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนหรือนักศึกษาซึ่งให้ความสนใจในการปฏิบัติธรรม และเมื่อรวมกลุ่มประชากรที่มีลักษณะไม่มีปัจจัยผูกพันเรื่องคู่สมรส ได้แก่ กลุ่มคนโสด หม้ายและหย่าร้าง/แยกกันอยู่เข้าด้วยกัน มีจำนวน 116 คน พบว่า มีสถิติใกล้เคียงกับกลุ่มสมรส (114 คน) แสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านสถานภาพครอบครัวหรือคู่ครอง ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีผลต่อการตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการ อาจไม่มีผลดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากนัก

ตารางที่ 4.26

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	45	19.6
เกษตรกร	74	32.2
ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว	28	12.2
พนักงานบริษัท	6	2.6
รับราชการ	13	5.7
รับจ้างทั่วไป	5	2.2
อื่น ๆ	59	25.27
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.26 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อําเภอกระเสสิงห์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร มีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 32.2 รองลงมา ได้แก่ กลุ่มผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีจำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 19.6 อาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว มีจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 12.2 อาชีพรับราชการ มีจำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 5.7 อาชีพพนักงานบริษัท มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6 และที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.2 นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่น ๆ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7

ทั้งนี้ ในส่วนกลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพนั้น จากการวิเคราะห์ผลทางสถิติพบว่า เกือบทั้งหมดมีอายุ 60 ปีขึ้นไป แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้ที่ไม่ประกอบอาชีพนั้น ได้แก่ ผู้สูงอายุนั่นเอง นอกจากนั้น กลุ่มอื่น ๆ จำนวน 59 คนนั้น จากที่ระบุไว้ในแบบสอบถามโดยมากเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาและแม่บ้าน

จากการสำรวจในประเด็นนี้ ทำให้ข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับอายุ และการศึกษาที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการดังกล่าวแล้วก่อนหน้านี้นี้มีความชัดเจนมากขึ้นว่า มีความสอดคล้องกับเรื่องอาชีพ ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของโครงการ ได้แก่ เกษตรกรและผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพนั่นเอง ในขณะที่อาชีพอื่น ๆ เข้าร่วมโครงการจำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะกลุ่มพนักงานบริษัทซึ่งอาจมีข้อจำกัดมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

การจัดโครงการปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมในลักษณะที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา พระพุทธศาสนาและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนจึงควรพิจารณาให้ความสำคัญในเรื่องนี้ และหากเป็นไปได้ควรมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาจุดร่วมระหว่างกันในการเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนในอาชีพพนักงานบริษัทหรือแม้แต่ข้าราชการและผู้รับจ้างทั่วไปซึ่งในการวิจัยครั้งนี้พบว่า มีจำนวนน้อยที่เข้าร่วมโครงการนั้น มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมในลักษณะนี้มากขึ้น ซึ่งโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจมีลักษณะที่เอื้อต่อความจำเป็นหรือข้อจำกัดด้านเวลาและอาชีพของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ ด้วย

ตารางที่ 4.27

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามรายได้ครอบครัวต่อเดือน

รายได้ครอบครัวต่อเดือน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10,000 บาท	171	74.3
10,001 - 20,000 บาท	34	14.8
20,001 - 30,000 บาท	9	3.9
30,000 บาทขึ้นไป	16	7.0
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.27 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อําเภอกระเสสิงห์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีรายได้รวมของครอบครัวต่อเดือนไม่เกิน 10,000 บาท มีจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 74.3 รองลงมา ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีรายได้ 10,001 - 20,000 บาท มีจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 14.8 ที่มีรายได้ 30,000 บาทขึ้นไป มีจำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 7 และที่มีรายได้ 20,001 - 30,000 บาท มีจำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 3.9

จากข้อมูลในส่วนนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีครอบครัวมีรายได้รวมในขั้นต่ำสุด คือ ไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน เป็นกลุ่มประชากรส่วนมากของโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก เมื่อประมวลปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ การศึกษาและอาชีพเข้ากับปัจจัยด้านรายได้ทำให้เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องในลักษณะเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กัน นัยสำคัญทางสถิติจึงไม่แตกต่างจากที่วิเคราะห์มาก่อนหน้านี้แล้ว

ตารางที่ 4.28

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงอายุ
ที่สนใจในการเข้าวัดปฏิบัติธรรม

ช่วงอายุที่สนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 ปีลงมา	100	43.5
21 – 40 ปี	59	25.7
41 – 60 ปี	54	23.5
61 ปีขึ้นไป	17	7.4
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.28 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
อำเภอกระเสสิงห์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เริ่มสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมเมื่อช่วงที่มีอายุ 20 ลง
มา มีจำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 43.5 รองลงมา ได้แก่ ช่วงที่มีอายุ 21-40 ปี มีจำนวน
59 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7 ช่วงที่มีอายุ 41– 60 ปี มีจำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 23.5
และช่วงที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 7.4

จากข้อมูลที่มีผู้เข้าร่วมโครงการไม่ถึงครึ่งหนึ่งของทั้งหมด เริ่มสนใจการเข้าวัดปฏิบัติ
ธรรมเมื่ออายุ 20 ปีลงมา สะท้อนให้เห็นปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างมีนัย
สำคัญ เพราะการเข้าวัดปฏิบัติธรรมนั้น ควรเป็นกิจที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญและปลูกฝัง
ค่านิยมกันมาตั้งแต่วัยเด็ก การที่ในกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการนี้ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่สนใจ
การปฏิบัติธรรมยังมีประชาชนส่วนมากที่ให้ความสนใจด้านนี้หลังจากผ่านช่วงอายุ 20 ปีมาแล้ว
และบางคนเพิ่งมาเริ่มสนใจในช่วงอายุ 61 ปีขึ้นไป ถือเป็นข้อมูลสำคัญที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ควรตระหนักและหาแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาให้จริงจังยิ่ง
ขึ้น โดยเปิดโอกาส ชี้นำ เจริญชวนและชักนำเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติและเป็นผู้
สืบทอดพระพุทธศาสนาในอนาคตให้ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย

ในส่วนโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกเอง ควรหาช่องทางในการเชิญชวนเยาวชนให้
เข้าร่วมกิจกรรมให้มากที่สุด เพราะเท่าที่ผ่านมาก็สามารถกล่าวได้ว่า โครงการนี้เยาวชนสามารถ
ร่วมกิจกรรมกับผู้ใหญ่ได้ แต่อาจจะยังมีจำนวนไม่มากนัก (ดูตารางที่ 4.23) ซึ่งในการพัฒนาโครง
การควรกำหนดแนวทางในการประชาสัมพันธ์ในกลุ่มเยาวชนด้วย

ตารางที่ 4.29

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประสบการณ์
การเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

ประสบการณ์การเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคย	99	43.0
เคย	131	57.0
(1) 1-3 ครั้ง	(51)	(22.2)
(2) 4-6 ครั้ง	(36)	(15.7)
(3) 7-9 ครั้ง	(14)	(6.1)
(4) 10 ครั้งขึ้นไป	(30)	(13.0)
รวม (ไม่รวม ข้อ (1) – (4))	230	100.0

จากตารางที่ 4.29 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสนันท์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมโครงการของวัดเอกมาก่อน มีจำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 57.0 โดยแบ่งเป็น (1) ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการ 1-3 ครั้ง มีจำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 (2) ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการ 4-6 ครั้ง มีจำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7 (3) ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการ 7-9 ครั้ง มีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.1 และ (4) ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการ 10 ครั้งขึ้นไป มีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 โดยที่ผู้ไม่เคยเข้าร่วมโครงการมีจำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 43.0

ข้อมูลในประเด็นนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบปัจจัยส่วนบุคคลที่กล่าวมาทั้งหมด เพื่อต้องการทราบถึงประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกส่วนมากเกินกว่าครึ่งหนึ่งเคยเข้าร่วมโครงการนี้มาก่อน และบางคนที่เคยเข้าร่วมโครงการมีสถิติเข้าร่วมโครงการเกือบทุกครั้ง คือ 10 ครั้งขึ้นไป ซึ่งเป็นไปได้ว่าในจำนวนนี้มีผู้เข้าร่วมโครงการทุกครั้งที่ทางวัดจัด

ข้อมูลเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกนี้อาจเป็นที่พึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการจึงเป็นเหตุสำคัญให้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอีก ดังจะเห็นได้ชัดในประเด็นเรื่องความพึงพอใจซึ่งจะได้วิเคราะห์ไว้ถัดจากนี้แล้ว

นอกจากนี้ก็อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อประชาชนมีความต้องการโครงการลักษณะนี้ แต่ไม่มีโครงการในลักษณะเดียวกันในอำเภอกระแสดินธุ์และใกล้เคียงเลย²² จึงทำให้ประชาชนผู้มีความสนใจมีวัดเอกเป็นสถานที่ประจำในการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นหลัก

ตารางที่ 4.30

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประสบการณ์
การเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดอื่นๆ

ประสบการณ์การเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดอื่นๆ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคย	137	59.6
เคย	93	40.4
(1) 1-3 ครั้ง	(58)	(25.2)
(2) 4-6 ครั้ง	(14)	(6.1)
(3) 7-9 ครั้ง	(6)	(2.6)
(4) 10 ครั้งขึ้นไป	(15)	(6.5)
รวม (ไม่รวม ข้อ (1) – (4))	230	100.0

จากตารางที่ 4.30 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดอื่น ๆ มีจำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 59.6 โดยที่ผู้เคยเข้าร่วมโครงการของวัดอื่น ๆ มาแล้ว มีจำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 40.4 แบ่งออกเป็น (1) ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการของวัดอื่น ๆ 1-3 ครั้ง มีจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 25.2 (2) ผู้เคยเข้าร่วมโครงการ 4-6 ครั้ง มีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.1 (3) ผู้เคยเข้าร่วมโครงการ 7-9 ครั้ง มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6 และ (4) ผู้เคยเข้าร่วมโครงการ 10 ครั้งขึ้นไป มีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 6.5

การที่ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกส่วนมาก ไม่เคยเข้าร่วมโครงการลักษณะเดียวกันที่วัดอื่น ๆ อาจจะต้องคล้องกับข้อสังเกตในประเด็นก่อนหน้านี้ที่ว่า

²² สัมภาษณ์ พระมหาวิชิต วิจิตาวิโน, รองหัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก, 5 มกราคม 2551.

เป็นไปได้ว่าวัดอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียงไม่มีการจัดโครงการลักษณะนี้นั่นเอง แต่ทั้งนี้ ผลการสำรวจที่พบว่ามีผู้เคยปฏิบัติธรรมที่วัดอื่น ๆ ร้อยละ 40.4 ก็แสดงว่า พื้นฐานของผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดเอกจำนวนไม่น้อยเคยปฏิบัติธรรมในลักษณะนี้มาก่อน(เกือบครึ่งหนึ่ง) ซึ่งทำให้กล่าวได้ว่ากระบวนการดำเนินงานและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ของโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก มีจุดแข็งอยู่แล้วพอสมควร จึงเป็นที่สนใจของผู้นิยมนำมาปฏิบัติธรรมในลักษณะเช่นนี้ แต่จะเป็นจุดแข็งหรือข้อดีด้านใดบ้างนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในส่วนต่อไป

ตารางที่ 4.31

แสดงค่าความถี่และค่าร้อยละของเหตุผลในการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของ
ของผู้ตอบแบบสอบถาม

เหตุผลที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม	ความถี่	ร้อยละ
ชอบการปฏิบัติธรรม	158	46.1
ชอบบรรยากาศวัดเอก	62	18.1
แก้บนหลวงพ่อดิม	30	8.7
เพื่อนชักชวน	56	16.3
อื่น ๆ	37	10.8
รวม	343	100.0

จากตารางที่ 4.31 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินทร์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีเหตุผลที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก ได้แก่ ชอบการปฏิบัติธรรม คิดเป็นร้อยละ 46.1 รองลงมา ได้แก่ ชอบบรรยากาศวัดเอก คิดเป็นร้อยละ 18.1 เพื่อนชักชวน คิดเป็นร้อยละ 16.3 แก้บนหลวงพ่อดิม คิดเป็นร้อยละ 8.7 และ เหตุผลอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 10.8

สำหรับเหตุผลอื่น ๆ ผู้วิจัยได้กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุไว้ ซึ่งสามารถรวบรวมและสรุปเหตุผลอื่น ๆ นั้นได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ญาติชักชวนและต้องการปฏิบัติธรรมกับครอบครัว (2) อยากได้นุญ และ (3) ครูอาจารย์ชักชวนให้มา

จากประเด็นนี้ แสดงให้เห็นว่า พื้นฐานความสนใจของผู้เข้าร่วมโครงการเป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งถือเป็นการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการ

เปิดโอกาสให้ผู้มีความสนใจเข้าร่วมโครงการ แต่นัยสำคัญที่ควรพิจารณาก็คือ การจัดโครงการนี้ยังเป็นประโยชน์กับกลุ่มบุคคลที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง แต่ชอบในบรรยากาศวัดซึ่งเป็นเรื่องสภาพแวดล้อมของโครงการและกลุ่มที่ต้องการแก้บนหลวงพ่อดิมซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และนิยมบนบานและแก้บนกันเป็นจำนวนมากด้วยวิธีการบวช(ทั้งการบรรพชาอุปสมบทและการบวชชี) รวมทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเพราะเพื่อนชักชวนด้วยลักษณะเช่นนี้ถือเป็นคุณค่าของโครงการที่อาจสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มบุคคลที่ไม่มีความชอบปฏิบัติธรรมเป็นพื้นเดิม มีความสนใจหรือพึงพอใจต่อการปฏิบัติธรรมและเข้าใจพระพุทธรูปศาสนามากขึ้น

ตารางที่ 4.32

แสดงค่าความถี่และค่าร้อยละของแหล่งข่าวที่ผู้ตอบแบบสอบถามได้รับทราบข่าวโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

แหล่งข่าวที่ทำให้รับทราบเกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรม	ความถี่	ร้อยละ
เพื่อนบ้าน	73	27.5
สื่อวิทยุ	8	3.0
แผ่นพับประชาสัมพันธ์	18	6.8
ป้ายประกาศ	9	3.4
พระสงฆ์	40	15.1
ทางวัดเอกส่งหนังสือแจ้งให้ทราบ	76	28.7
อื่นๆ	41	15.5
รวม	265	100.0

จากตารางที่ 4.32 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระเสี่ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่ทราบข่าวโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกจากหนังสือที่ทางวัดแจ้งให้ทราบ คิดเป็นร้อยละ 28.7 รองลงมาได้แก่ เพื่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 27.5 พระสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 15.1 ป้ายประกาศ คิดเป็นร้อยละ 3.4 สื่อวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 3.0 และแหล่งข่าวอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 15.5

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งข่าวอื่น ๆ ผู้วิจัยได้กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุไว้ ซึ่งสามารถรวบรวม และสรุปแหล่งข่าวอื่น ๆ ได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ทราบจากญาติ เช่น แม่ พี่ น้อง (2) ทราบจากวิทยากรของโครงการ และ (3) ตั้งใจมาปฏิบัติธรรมในช่วงนี้อยู่แล้ว

ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า การใช้วิธีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนในลักษณะเข้าถึงตัวบุคคลโดยตรง เป็นวิธีการที่ได้ผลมากควรจะดำเนินการลักษณะนี้ต่อไป ในขณะเดียวกัน อาจจะเป็นผลจากประสิทธิภาพโดยภาพรวมของโครงการจึงส่งผลให้มีการชักชวนกันเองในกลุ่มเป้าหมายด้วย แต่ที่น่าสังเกต คือ สื่อวิทยุและป้ายประกาศของวัด ซึ่งต้องใช้งบประมาณในการประชาสัมพันธ์ลักษณะนี้สูงกลับมีผลต่อการประชาสัมพันธ์น้อยกว่าที่ควร จำเป็นอย่างยิ่งที่ทางโครงการจะต้องวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น สถานที่ในการติดป้ายประกาศเหมาะสมหรือไม่ และสถานีวิทยุที่ใช้เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์เป็นที่นิยมของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่

4.2 ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการผู้เข้าร่วมโครงการ

จากการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกของผู้เข้าร่วมโครงการโดยการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.33

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ
ของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

เรื่อง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ความพึงพอใจโดยภาพรวม	4.64	0.36	มากที่สุด
ความพึงพอใจด้านอาคารสถานที่	4.63	0.40	มากที่สุด
ด้านอาหารและน้ำปานะ(น้ำดื่ม)	4.49	0.56	มากที่สุด
ด้านกิจกรรม	4.62	0.41	มากที่สุด
ด้านบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการ	4.73	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.33 สามารถอธิบายได้ว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา มีความพึงพอใจต่อโครงการโดยภาพรวมอยู่

ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.64$) และเมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด โดยด้านที่มีระดับความพึงพอใจสูงสุด ได้แก่ ด้านบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการ ($\bar{x} = 4.73$) รองลงมา ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ($\bar{x} = 4.63$) ด้านกิจกรรม ($\bar{x} = 4.62$) และด้านอาหารและน้ำปानะ(เครื่องดื่ม) ($\bar{x} = 4.49$) ตามลำดับ

การที่ผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับมากที่สุดทุกด้านนี้ อาจสอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการที่ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ และเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดเคยร่วมโครงการมาแล้ว การแสดงออกถึงความพึงพอใจจึงเป็นไปตามลักษณะพื้นฐานของคนส่วนมากที่อาจไม่สนใจเรื่องรายละเอียดของโครงการมากนัก แต่ประมวลความคิดรวม ๆ ในแต่ละด้านว่าดี จึงเลือกที่จะตอบว่าพึงพอใจมากที่สุด

นัยสำคัญของประเด็นนี้จึงมิใช่คำตอบที่ว่า “มากที่สุด” เท่านั้น แต่ควรพิจารณาถึงค่าเฉลี่ยในระดับความพียงพอใจนั้น ๆ เป็นสำคัญ ดังเช่น ในกรณีความพึงพอใจโดยภาพรวมรายด้านนี้ที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรของโครงการปฏิบัติธรรมปฏิบัติธรรมของวัดเอก อาจทำหน้าที่โดยภาพรวมเป็นที่พึงพอใจและมีอรรถาศัยที่ดีต่อผู้เข้าร่วมโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการด้วยกันเองก็มีความเป็นมิตร อยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ไม่มีปัญหาต่อกัน ซึ่งในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ทางโครงการควรรักษาไว้ให้ได้

ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านอาหารและน้ำปานะ ทางโครงการก็ต้องพิจารณาและดำเนินการแก้ไข ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการออกแบบสำรวจเพื่อประเมินผลด้านนี้เป็นกรณีเฉพาะ เพื่อเป็นการศึกษารายละเอียดว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความต้องการและมีความคิดเห็นอย่างไร และวิเคราะห์ถึงความจำเป็น ความเหมาะสมและความเป็นไปได้เพื่อดำเนินการปรับปรุงให้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ในช่วงเวลาที่รับประทานอาหารนั้น ทางโครงการได้จัดให้มีการรับประทานอาหารโดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการบริการตนเอง ซึ่งในขั้นตอนการล้างภาชนะอาหาร โดยภาพรวมอาจจะยังมีข้อบกพร่องอยู่ คือ เรื่องความสะอาดของภาชนะที่ล้าง เพราะผู้เข้าร่วมโครงการบางท่านเป็นผู้สูงอายุอาจจะไม่สะดวกจึงทำให้ล้างภาชนะอาหารไม่สะอาดเท่าที่ควร เมื่อเป็นเช่นนี้ควรมีการจัดระบบในการดูแลเป็นการเฉพาะ ไม่ควรให้ผู้เข้าร่วมโครงการล้างภาชนะอาหารเอง ซึ่งอาจแก้ปัญหาโดยการจัดหาเจ้าหน้าที่ด้านนี้หรือจัดสรรวาระให้ผู้เข้าร่วมโครงการที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุช่วยกันรับผิดชอบแต่ละมือตามจำนวนที่เหมาะสม

ตารางที่ 4.34

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก

จำแนกตามระดับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการโดยภาพรวม

ระดับความพึงพอใจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	198	86.1
มาก	31	13.5
ปานกลาง	1	0.4
น้อย	0	0.0
น้อยที่สุด	0	0.0
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.34 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระแสดินทร์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีจำนวน 198 คน คิดเป็นร้อยละ 86.1 รองลงมา ได้แก่ มีความพึงพอใจในมาก มีจำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 และมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง มีจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.4

ข้อมูลในประเด็นนี้ เป็นการจำแนกให้เห็นรายละเอียดเพิ่มเติมจากตารางที่ 4.33 เพื่อให้เห็นจำนวนคนและร้อยละซึ่งทำให้เกิดความชัดเจนว่า การที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจโดยภาพรวมต่อโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกในระดับมากที่สุดตามค่าสถิติที่แสดงไว้ นั้น นอกเหนือจากกลุ่มที่แสดงความรู้สึกพึงพอใจในระดับมากที่สุดแล้ว ระดับอื่น ๆ มีจำนวนผู้แสดงความรู้สึกพึงพอใจมากน้อยเพียงใด นับสำคัญที่พบ คือ ระดับความพึงพอใจน้อยและน้อยที่สุด ไม่มีผู้แสดงความคิดเห็น จึงกล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมดมีปฏิกิริยาที่ดีต่อโครงการและมีความพึงพอใจโดยภาพรวมของโครงการทั้งหมด ซึ่งถือเป็นความสำเร็จในระดับหนึ่งของโครงการเพราะสามารถสร้างความประทับใจ ความสุข ความรู้สึกยินดีหรือทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้น อันจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เข้าร่วมโครงการสนใจเข้าร่วมโครงการอีกในอนาคตต่อไป และช่วยประชาสัมพันธ์โครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกไปในตัวด้วย

อย่างไรก็ตาม เพื่อต้องการทราบเกี่ยวกับรายละเอียดของด้านต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโครงการ ผู้วิจัยจึงได้เสนอสถิติที่ได้จากการศึกษา

เป็นรายชื่อในด้านต่าง ๆ ทั้ง 4 ด้าน ตามแบบสอบถามที่ใช้สอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระเสลีนธุ์ จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับความพึงพอใจ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.35

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก จำแนกเป็นรายชื่อ

เรื่อง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
<u>ด้านอาคารสถานที่</u>			
1. บรรยากาศโดยภาพรวมของวัดเอก	4.70	0.54	มากที่สุด
2. สถานที่ประกอบพิธีบวช(อุโบสถ)	4.73	0.49	มากที่สุด
3. สถานที่พัก	4.66	0.52	มากที่สุด
4. ห้องน้ำห้องส้วม	4.35	0.77	มากที่สุด
5. สถานที่สวดมนต์และปฏิบัติธรรม	4.80	0.42	มากที่สุด
6. สถานที่จัดกิจกรรมตักบาตรตอนเช้า	4.73	0.49	มากที่สุด
7. สถานที่รับประทานอาหาร	4.47	0.64	มากที่สุด
<u>ด้านอาหารและน้ำปานะ(น้ำดื่ม)</u>			
8. ปริมาณอาหารแต่ละมื้อ	4.59	0.59	มากที่สุด
9. ประเภทอาหาร	4.33	0.78	มากที่สุด
10. น้ำปานะ(น้ำดื่ม)	4.60	0.59	มากที่สุด
11. แก้วน้ำ / จานช้อน	4.46	0.70	มากที่สุด
<u>ด้านกิจกรรม</u>			
12. รูปแบบพิธีบวช	4.59	0.58	มากที่สุด
13. กิจกรรมต้อนรับผู้ร่วมธรรม	4.54	0.68	มากที่สุด
14. ระยะเวลาในการสวดมนต์เช้า-เย็น	4.55	0.61	มากที่สุด
15. เนื้อหาของบทสวดมนต์เช้า-เย็น	4.62	0.55	มากที่สุด
16. ความชัดเจนของเสียงนำสวดมนต์	4.74	0.50	มากที่สุด
17. ระยะเวลาในการปฏิบัติธรรมฐาน	4.65	0.61	มากที่สุด

ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจที่มีต่อโครงการของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก จำแนกเป็นรายชื่อ

เรื่อง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
18.แนวทางการปฏิบัติธรรมฐาน	4.58	0.68	มากที่สุด
19.กิจกรรมตักบาตรในตอนเช้า	4.76	0.50	มากที่สุด
20.เนื้อหาสาระของการสนทนาธรรม	4.67	0.56	มากที่สุด
21.เนื้อหาสาระของกิจกรรมธรรมพิธี(ทอดผ้าป่า ความดีเผาผีความชั่ว ฝังบาปฝากบุญ ฯลฯ)	4.71	0.57	มากที่สุด
22.เนื้อหาสาระของการบรรยายธรรม	4.64	0.59	มากที่สุด
23. ระยะเวลาของการบรรยายธรรม	4.53	0.68	มากที่สุด
24. กิจกรรมโยคะสมาธิ	4.51	0.81	มากที่สุด
25. พิธีฉลองและลาสิกขา	4.68	0.58	มากที่สุด
<u>ด้านบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการ</u>			
26. วิทยากรมีบุคลิกเป็นกันเอง	4.79	0.48	มากที่สุด
27. วิทยากรมีความน่าเคารพเลื่อมใส	4.84	0.46	มากที่สุด
28. วิทยากรนำความรู้ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ปัจจุบันมาเผยแพร่	4.79	0.51	มากที่สุด
29. วิทยากรมีทักษะในการเผยแพร่	4.78	0.55	มากที่สุด
30. วิทยากรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมโครงการ แสดงความคิดเห็น	4.77	0.52	มากที่สุด
31. วิทยากรสามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ เข้าใจได้ง่าย	4.77	0.56	มากที่สุด
32. วิทยากรนำเสนอความรู้ที่เป็นประโยชน์ใน การดำเนินชีวิต	4.68	0.69	มากที่สุด
33. เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ คอยดูแลอำนวยความสะดวก สะดวกเป็นอย่างดี	4.61	0.61	มากที่สุด
34. เพื่อนผู้ปฏิบัติธรรมมีความเป็นกัลยาณมิตร	4.62	0.64	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.35 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระเสถียร จังหวัดสงขลา มีระดับความพึงพอใจต่อโครงการในทุกเรื่องอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีระดับความพึงพอใจมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ยอันดับสูงสุดเรื่องวิทยากรมีความน่าเคารพเลื่อมใส ($\bar{x} = 4.84$) และมีระดับความพึงพอใจมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ยอันดับต่ำสุดเรื่องประเภทของอาหาร ($\bar{x} = 4.33$) และอันดับถัดมาซึ่งมีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ได้แก่ เรื่องห้องน้ำห้องส้วม ($\bar{x} = 4.35$)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาโดยจำแนกออกแต่ละด้านในระดับที่สูงที่สุดและต่ำสุด พบว่า

(1) ด้านอาคารสถานที่ เรื่องสถานที่สวดมนต์และปฏิบัติธรรมมีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{x} = 4.80$) และห้องน้ำห้องส้วมมีระดับความพึงพอใจต่ำสุด ($\bar{x} = 4.35$)

(2) ด้านอาหารและน้ำปานะ(น้ำดื่ม) เรื่องน้ำปานะ(น้ำดื่ม)มีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{x} = 4.60$) และประเภทของอาหารมีระดับความพึงพอใจต่ำสุด ($\bar{x} = 4.33$)

(3) ด้านกิจกรรม เรื่องกิจกรรมตักบาตรตอนเช้ามีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{x} = 4.76$) และกิจกรรมโยคะสมาธิมีระดับความพึงพอใจต่ำสุด ($\bar{x} = 4.51$)

(4) ด้านบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการ เรื่องวิทยากรมีความน่าเคารพเลื่อมใสมีระดับความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{x} = 4.84$) และการดูแลอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ มีระดับความพึงพอใจต่ำสุด ($\bar{x} = 4.61$)

จากผลสรุปข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่า ประเด็นที่มีระดับความพึงพอใจสูงที่สุดนั้นเป็นข้อดีหรือจุดแข็งของโครงการที่ต้องรักษาไว้ ส่วนประเด็นที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดนั้น เป็นข้อด้อยหรือจุดอ่อนของโครงการซึ่งต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ส่วนประเด็นอื่น ๆ อาจจะต้องพิจารณาเป็นข้อ ๆ ไป ประกอบกับความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการเพื่อหาแนวทางการพัฒนาโครงการต่อไป

4.3 ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการ

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกโดยการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้กำหนดคำถามในลักษณะสุ่มถามความรู้พื้นฐานทางการปฏิบัติธรรมบางประเด็นที่เห็นว่ามีผลสำคัญ เพื่อเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.36

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม
ของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

เรื่อง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความรู้
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม	0.63	0.12	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.36 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 0.63$) และเมื่อจำแนกเป็นจำนวนคนและร้อยละจะพบข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 4.37

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
จำแนกตามระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม

ระดับความรู้ความเข้าใจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มาก	74	32.2
ปานกลาง	156	67.8
น้อย	0	0.0
รวม	230	100.0

จากตารางที่ 4.37 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 67.8 รองลงมา ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจในระดับมาก มีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 32.2

ทั้งนี้ เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ ตามข้อคำถามที่ใช้วัดความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา จะพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยภาพรวม มีระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.38

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม
ของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

จำแนกตามข้อคำถามรายชื่อ

เรื่อง	คำตอบ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความรู้
1. ความชอบใจอยากได้รูป เสียง กลิ่น รส เรียกว่า รากะ (ใช่)	ใช่	0.83	0.38	มาก
2. ความทุกข์ทั้งหมด มีสาเหตุมาจากตัณหา	ใช่	0.92	0.28	มาก
3. สติปัฏฐาน 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม	ไม่ใช่	0.16	0.37	น้อย
4. หลักธรรมที่ช่วยอุดหนุนให้การปฏิบัติธรรมมีความก้าวหน้าและมีชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท ได้แก่ สติสัมปชัญญะ	ใช่	0.98	0.13	มาก
5. การเข้าถึงพระนิพพาน เป็นการหยุดการเวียนว่ายตายเกิด	ใช่	0.94	0.23	มาก
6. บุญสามารถทำได้หลายวิธี ไม่เฉพาะแต่การให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาเท่านั้น การช่วยงานสังคม การอ่อนน้อม ถ่อมตน ก็เป็นบุญ	ใช่	0.98	0.13	มาก
7. หลักธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีและเป็นที่ยรักของกันและกัน ได้แก่ อิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา	ไม่ใช่	0.18	0.39	น้อย
8. ศีล 8 ข้อที่ 7 คือ เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล	ไม่ใช่	0.33	0.47	น้อย
9. ความสุขที่แท้จริงตามหลักพุทธศาสนา คือ ความสงบ (สันติ)	ใช่	0.95	0.22	มาก
10. การถวายสังฆทาน ถวายกับพระภิกษุเพียงรูปเดียวก็ได้	ใช่	0.64	0.48	ปานกลาง

ตารางที่ 4.38 (ต่อ)

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม
ของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

จำแนกตามข้อคำถามรายชื่อ

เรื่อง	คำตอบ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความรู้
11. การรักษาศีลมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิด โชคลาภ	ไม่ใช่	0.54	0.50	ปานกลาง
12. การปฏิบัติธรรมต้องปฏิบัติที่วัดหรือ สถานที่ปฏิบัติธรรมเท่านั้น	ไม่ใช่	0.62	0.49	ปานกลาง
13. เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม คือ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์อีก	ไม่ใช่	0.42	0.49	ปานกลาง
14. แนวทางการปฏิบัติกรรมฐานในโครงการ ปฏิบัติธรรมของฯ วัดเอก เป็น การปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔	ใช่	0.90	0.29	มาก
15. การมีสติกำหนดลมหายใจเข้าออก เรียกว่า อานาปานสติ	ใช่	0.92	0.28	มาก
16. การปฏิบัติกรรมฐานสามารถทำที่ใด ๆ ก็ ได้ ได้ตลอดเวลา	ใช่	0.90	0.30	มาก
17. การบริกรรมว่า พุทโธ ๆ ๆ จัดเป็น วิปัสสนากรรมฐาน	ไม่ใช่	0.09	0.28	น้อย
18. เป้าหมายของวิปัสสนากรรมฐาน คือ ทำ ให้จิตมีสมาธิ	ไม่ใช่	0.03	0.19	น้อย
19. ขณะเจริญกรรมฐาน เมื่อได้ยินเสียง รบกวนควรหยุดปฏิบัติ เพราะไม่สงบ	ไม่ใช่	0.66	0.48	ปานกลาง
20. การรักษาสีบทอดพุทธศาสนามีไฉนหน้าที่ ของพระภิกษุเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของ พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา	ใช่	0.93	0.25	มาก

จากตารางที่ 4.38 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอ กระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ประเด็นคำถามเรื่องสติสัมปชัญญะ (ข้อ 4) และ เรื่องวิธีการทำบุญนอกเหนือ จากทาน ศีล ภาวนา (ข้อ 6) ($\bar{x} = 0.98$) และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับน้อย ที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ประเด็นคำถามเรื่องเป้าหมายของการเจริญ วิปัสสนา กรรมฐาน (18) ($\bar{x} = 0.03$) ถัดลงมา ได้แก่ เรื่องวิธีการปฏิบัติกรรมฐาน โดยการบริกรรมว่า พุทโธ (ข้อ 17) ($\bar{x} = 0.09$) และเรื่ององค์ธรรมในสติปัฏฐาน 4 (ข้อ 3) ($\bar{x} = 0.16$)

จากผลการสำรวจในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมดัง ที่ปรากฏผลในตารางที่ 4.36-4.38 นี้ จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า มีระดับความรู้ที่หลากหลาย โดยมีข้อสังเกต คือ หลักการปฏิบัติธรรมบางประการที่เป็น ความรู้พื้นฐานและน่าจะเป็นที่รู้หรือเข้าใจกันในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมโครงการกลับมีระดับ ความรู้ที่น้อย อาทิ

- เรื่องสติปัฏฐาน 4 ซึ่งได้แก่ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา ผู้เข้าร่วมโครงการกลับเข้าใจว่า ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นธาตุ 4
- ศีล 8 ข้อที่ 7 ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเข้าใจผิดว่า คือ เว้นจากการ บริโภคอาหารในยามวิกาล ซึ่งเป็นศีลข้อ 6
- การบริกรรมว่า พุทโธ ๆ ๆ ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเข้าใจว่าจัดเป็น วิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งที่ถูกต้อง คือ เป็นสมถกรรมฐาน
- เป้าหมายของวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเข้าใจผิดว่า ได้ แก่ สมาธิ เพราะที่ถูกต้องคือ วิปัสสนาญาณ

ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า จากการวิเคราะห์ผลการสอบถามข้างต้น หากข้อคำถามใดที่เป็นข้อคำถามที่มีคำตอบเชิงลบ (Negative) คือ “ไม่ใช่” โดยส่วนมากปรากฏ ผลความรู้ในระดับน้อย (ดังเช่นข้อคำถามที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้) ถัดลงมา คือ ระดับความรู้ ปานกลาง (ดังเช่น ข้อคำถามที่ว่าการศึกษาศีลมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดโชคลาภและการปฏิบัติ ธรรมต้องปฏิบัติที่วัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมเท่านั้น) และไม่มีระดับความรู้มากในข้อคำถาม ลักษณะนี้ ในทางกลับกันข้อคำถามที่มีคำตอบเป็นเชิงบวก (Positive) คือ “ใช่” โดยส่วนมาก ปรากฏผลความรู้ในระดับมากและปานกลางตามลำดับ โดยไม่มีความรู้ระดับน้อย

จากผลในลักษณะนี้ อาจวิเคราะห์แนวทางการตอบคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

ประการแรก ผู้เข้าร่วมโครงการอาจใช้วิธีการตอบในลักษณะคาดเดาเอาหรือตอบโดยไม่พิจารณาถึงคำถามอย่างตั้งใจ จึงเลือกคำตอบเดียวกันทุกข้อ คือ ใช่ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นคำตอบที่ผู้เข้าร่วมโครงการตอบถูกย่อมมีเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนคำถามทั้งหมด ซึ่งมีผลทำให้ระดับความรู้อยู่ที่ระดับปานกลาง

ประการที่สอง ผู้เข้าร่วมโครงการอาจจะขาดความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง จึงตอบไม่ถูก แม้จะได้พิจารณาอย่างตั้งใจ

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะผู้เข้าร่วมโครงการจะมีลักษณะการตอบอย่างไรก็ตาม การที่ผลการวัดความรู้อยู่ที่ระดับปานกลางและเกิดข้อสังเกตในทางให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมโครงการขาดความรู้ด้านหลักการปฏิบัติธรรมนี้ ย่อมสะท้อนให้เห็นปัญหาทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ชัดว่า พุทธศาสนิกชนแม้เป็นผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม แต่ส่วนมากยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งอาจมีผลทำให้การปฏิบัติธรรมในปัจจุบันอาจจะไม่ก่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรมเท่าที่ควร หรือหากเกิดผลก็เป็นเพียงผลขั้นต้น เช่น เกิดความชอบใจหรือพึงพอใจในกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดหรือองค์กรทางศาสนาที่ตนได้เข้าร่วมเท่านั้น และความพึงพอใจนั้นอาจจะเป็นเพียงพึงพอใจในองค์ประกอบอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากสาระหรือแก่นแท้ของการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐาน เช่น พึงพอใจเรื่องบรรยากาศแวดล้อมของสถานที่ อาหาร และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้เข้าร่วมโครงการลักษณะนี้

เมื่อเป็นเช่นนั้น ในการดำเนินงานโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ผู้บริหารโครงการจะต้องคำนึงถึงเรื่องการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติธรรมให้มาก และควรมีการประเมินผลความรู้ความเข้าใจในทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม โดยการประเมินผลทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ เพื่อจะได้นำผลดังกล่าวมากำหนดแนวทาง เนื้อหาสาระในการบรรยายธรรมหรือกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และจะต้องมีการเน้นย้ำถึงความรู้พื้นฐานที่สำคัญต่อการปฏิบัติธรรม ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการยังไม่รู้หรือไม่เข้าใจให้มากยิ่งขึ้น เพราะหากผู้ปฏิบัติธรรมยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะเรื่องที่เป็นพื้นฐานของการปฏิบัตินั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของโครงการในด้านนี้ด้วย ยิ่งมีผู้เข้าร่วมโครงการหลายคน que เข้าร่วมโครงการมาบ่อยครั้ง หากยังมีความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรมน้อย ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความด้อยประสิทธิภาพของโครงการด้านนี้ไปโดยปริยาย

4.4 ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมโครงการ

จากการสอบถามถึงปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกโดยการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.39

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

เรื่อง	$\bar{x}$	S.D.	ระดับปัญหา
ปัญหาหรืออุปสรรคโดยภาพรวม	1.69	0.92	น้อยที่สุด
ปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย	2.06	1.43	น้อย
ปัญหาด้านความจำและความเข้าใจ	2.32	1.35	น้อย
ปัญหาด้านการเดินทาง	2.27	1.62	น้อย
ปัญหาด้านอื่นๆ	0.12	0.67	น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.39 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา มีปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 1.69$) โดยด้านที่มีปัญหาหรืออุปสรรคในระดับที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านความจำและความเข้าใจ ($\bar{x} = 2.32$) รองลงมา ได้แก่ ด้านการเดินทาง ($\bar{x} = 2.27$) ด้านสุขภาพร่างกาย ($\bar{x} = 2.06$) และด้านอื่น ๆ ($\bar{x} = 0.12$) โดยในส่วนของปัญหาด้านอื่น ๆ นั้น ตามที่กำหนดให้ระบุไว้ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีปัญหาด้านอื่น ๆ ระบุถึงเรื่อง มีเวลาว่างไม่ตรงกับระยะเวลาของโครงการเหมือนกัน (8 คน)

ทั้งนี้ เมื่อแสดงเป็นจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการ จำแนกตามระดับปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติธรรม ทำให้ทราบข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้นและมีข้อสังเกตซึ่งมีนัยสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.40

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระแสนันธุ์
จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับปัญหาหรืออุปสรรคในการปฏิบัติธรรม

ปัญหาหรืออุปสรรค	ระดับปัญหา					ไม่ตอบ	รวม
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.ด้านสุขภาพร่างกาย	25 (10.9)	8 (3.5)	52 (22.6)	31 (13.5)	99 (43.0)	15 (6.5)	230 (100)
2.ด้านความจำ/ ความเข้าใจ	18 (7.8)	21 (9.1)	67 (29.1)	52 (22.6)	54 (23.5)	18 (7.8)	230 (100)
3.ด้านการเดินทาง	36 (15.7)	26 (11.3)	25 (10.9)	41 (17.8)	82 (35.7)	20 (8.7)	230 (100)
4.ด้านอื่นๆ	1 (0.4)	5 (2.2)	-	-	2 (0.9)	222 (96.5)	230 (100)

จากตารางที่ 4.40 แสดงให้เห็นว่า เมื่อจำแนกข้อมูลตามระดับของปัญหาหรืออุปสรรคทั้ง 5 ระดับ พบว่า

(1) ที่ระดับปัญหามากที่สุด ผู้มีปัญหาด้านการเดินทางมีจำนวนสูงสุด คือ 36 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7

(2) ที่ระดับปัญหามาก ผู้มีปัญหาด้านการเดินทางมีจำนวนสูงสุด คือ 26 คน คิดเป็นร้อยละ 11.3

(3) ที่ระดับปัญหปานกลาง ผู้มีปัญหาด้านความจำและความเข้าใจมีจำนวนสูงสุด คือ 67 คน คิดเป็นร้อยละ 29.1

(4) ที่ระดับปัญหาน้อย ผู้มีปัญหาด้านความจำและความเข้าใจ มีจำนวนสูงสุด คือ 52 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6

(5) ที่ระดับปัญหาน้อยที่สุด ผู้มีปัญหาด้านสุขภาพร่างกายมีจำนวนสูงสุด คือ 99 คน คิดเป็นร้อยละ 43.0

โดยที่ปัญหาด้านอื่น ๆ พบว่า มีจำนวนผู้ไม่ตอบแบบสอบถามสูงสุด คือ 222 คน คิดเป็นร้อยละ 96.5

จากข้อมูลในตารางที่ 4.39-4.40 ทำให้ทราบได้ว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกมีปัญหาหรืออุปสรรคโดยภาพรวมน้อยมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับปัญหาสูงสุด ได้แก่ ด้านความจำและความเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปก่อนหน้านี้ที่ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ การจะจำหรือเข้าใจหลักธรรมต่าง ๆ คงเป็นเรื่องไม่ถนัด เป็นผลทำให้ค่าเฉลี่ยของปัญหาด้านนี้สูงกว่าด้านอื่น ๆ และมีผลสอดคล้องกันกับผลการวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการยังมีข้อสงสัยเรื่องนี้อยู่ด้วย

ถ้าจำแนกตามระดับของปัญหาหรืออุปสรรค โดยพิจารณานัยสำคัญของข้อมูลจากจำนวนคนในแต่ละระดับนั้น พบว่า ปัญหาที่มีผู้ประสบปัญหาในระดับมากที่สุดและมากเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ปัญหาการเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของวัดเอกซึ่งอยู่ในบริเวณที่ไม่มีรถโดยสารสาธารณะ ยกเว้นรถจักรยานยนต์ จึงทำให้ผู้ที่ไม่มีรถส่วนตัวมีความลำบากในการเดินทาง ซึ่งประเด็นนี้ ทางโครงการอาจหาทางแก้ไขได้โดยการจัดรถคอยบริการในช่วงโครงการ โดยเฉพาะวันแรก (รับ) และวันสุดท้าย (ส่ง) ในเส้นทางที่เข้ามาสู่วัดซึ่งมีปัญหาเรื่องการเดินทางนั้น

ส่วนปัญหาเรื่องความจำและความเข้าใจซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยรายด้านของระดับปัญหาสูงสุดดังกล่าวแล้ว เมื่อจำแนกตามระดับของปัญหาหรืออุปสรรคโดยพิจารณาที่จำนวนคนพบว่า มีผู้ประสบปัญหาในระดับปานกลางและน้อยเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้น ปัญหาด้านนี้แม้จะมีค่าเฉลี่ยรายด้านสูงสุด แต่เมื่อพิจารณาถึงระดับของปัญหาและจำนวนคนที่ประสบปัญหาแล้ว ปัญหาด้านการเดินทางมีนัยสำคัญมากกว่า เนื่องจากมีผู้ประสบปัญหาในระดับมากที่สุดและมากกว่าด้านอื่น ๆ จึงสรุปได้ว่า ปัญหาเรื่องความจำและความเข้าใจ เป็นปัญหาที่มีนัยสำคัญในแง่ความกระจายตัวของปัญหา ส่วนปัญหาด้านการเดินทางเป็นปัญหาที่มีนัยสำคัญในแง่ความมีน้ำหนักของปัญหา

อย่างไรก็ตาม ปัญหาทั้งสองด้านนี้ ผู้บริหารโครงการก็จำเป็นต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ๆ ในการหาแนวทางแก้ไขควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากที่สุดในการดำเนินงานซึ่งถือเป็นการพัฒนาโครงการไปในตัว

นอกจากนี้ในส่วนที่เป็นปัญหาอื่น ๆ ซึ่งมีผู้ไม่ตอบจำนวนมากนั้น อาจเป็นเพราะผู้เข้าร่วมโครงการมองไม่เห็นปัญหาอย่างอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดให้ตอบตามสมมติฐานของผู้วิจัยหรือปัญหาอื่น ๆ อาจจะไม่ชัดเจนและผู้เข้าร่วมโครงการอาจจะยอมรับกับสภาพปัญหานั้น ๆ ได้ จึงไม่ถือเป็นปัญหาสำคัญในการปฏิบัติธรรมนอกเหนือไปจากปัญหาที่กำหนดให้ไว้

ตารางที่ 4.41

แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ
ในการพัฒนาโครงการ ของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ
ของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

ข้อเสนอแนะ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ข้อเสนอแนะโดยรวม (ตามประเด็นที่กำหนด)	3.60	1.11	มาก
1.ควรจัดโครงการนี้ต่อไป	4.77	0.75	มากที่สุด
2.ควรขยายระยะเวลาของโครงการอีก	3.39	1.85	ปานกลาง
3.ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม	2.37	1.79	น้อย
4.ควรเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ เช่น ทางวิทยุ โทรทัศน์	3.89	1.77	มาก

จากตารางที่ 4.41 แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา มีข้อเสนอแนะโดยรวม ตามประเด็นข้อเสนอแนะที่กำหนดไว้อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.60$) โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นสูงสุด ได้แก่ ควรจัดโครงการนี้ต่อไป ($\bar{x} = 4.77$) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์มากกว่านี้ เช่น ทางวิทยุ โทรทัศน์ ($\bar{x} = 3.89$) อยู่ในระดับมาก ควรขยายระยะเวลาของโครงการออกไปอีก ($\bar{x} = 3.39$) อยู่ในระดับปานกลาง และควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม ($\bar{x} = 2.37$) อยู่ในระดับน้อย

จากข้อมูลข้างต้นนี้ การที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีข้อเสนอแนะโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก มีความสนใจและให้ความสำคัญกับโครงการและต้องการให้มีการพัฒนาโครงการให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นในด้านที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ เมื่อแสดงเป็นจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการ จำแนกตามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก ทำให้ทราบข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.42

แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก
อำเภอกระแสนิ่ง จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับความคิดเห็น
เกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการพัฒนาโครงการ

ข้อเสนอแนะ	ระดับความคิดเห็น					ไม่ตอบ	รวม
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1.ควรจัดโครงการนี้ต่อไป	197 (85.7)	25 (10.9)	4 (1.7)	-	-	4 (1.7)	230 (100)
2.ควรขยายระยะเวลาของโครงการออกไป	97 (42.2)	47 (20.4)	17 (7.4)	7 (3.0)	38 (16.6)	24 (10.4)	230 (100)
3.ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม	49 (21.3)	16 (7.0)	47 (20.4)	15 (6.5)	65 (28.3)	38 (16.5)	230 (100)
4. ควรเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ เช่น ทางวิทยุ โทรทัศน์	141 (61.3)	31 (13.5)	17 (7.4)	4 (1.7)	7 (3.1)	30 (13.0)	230 (100)

จากตารางที่ 4.42 แสดงให้เห็นว่า เมื่อจำแนกตามจำนวนคน และพิจารณาตามระดับของความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ตามประเด็นข้อเสนอแนะที่กำหนดไว้ พบว่า

(1) ที่ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ผู้ที่มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดโครงการนี้ต่อไป มีจำนวนสูงสุด คือ 197 คน คิดเป็นร้อยละ 85.7

(2) ที่ระดับความคิดเห็นมาก ผู้ที่มีข้อเสนอแนะว่า ควรขยายระยะเวลาของโครงการออกไปมีจำนวนสูงสุด คือ 47 คน คิดเป็นร้อยละ 20.4 (จำนวนวันที่ระบุไว้ โดยส่วนมากเห็นว่าควรมีการขยายเวลาเป็น 5 วันมากที่สุด คือ จำนวน 31 คน รองลงมาได้แก่ 3 วัน จำนวน 27 คน และ 7 วัน จำนวน 12 คน)

(3) ที่ระดับความคิดเห็นปานกลาง ผู้ที่มีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวนสูงสุด คือ 80 คน คิดเป็นร้อยละ 34.8

(4) ที่ระดับความคิดเห็นน้อย ผู้ที่มีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวนสูงสุด คือ 15 คน คิดเป็นร้อยละ 6.5

(5) ที่ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด ผู้ที่มีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวนสูงสุด คือ 65 คน คิดเป็นร้อยละ 28.3

ทั้งนี้ประเด็นที่มีผู้ไม่ตอบหรือไม่แสดงความคิดเห็นจำนวนสูงสุด คือ ข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม มีจำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5

จากข้อมูลดังตารางที่ 4.41-4.42 ทำให้ทราบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก มีความต้องการอย่างมีนัยสำคัญมากที่สุดในเรื่องข้อเสนอที่ต้องการให้จัดโครงการต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจ เห็นความสำคัญและได้รับประโยชน์จากโครงการอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันเรื่องการเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการมีแสดงความคิดเห็นในมากที่สุดเป็นลำดับถัดมาและโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการต้องการให้สังคมรับทราบกิจกรรมของวัดเอกแพร่หลายมากขึ้นและอาจจะกล่าวได้ว่า โครงการยังมีช่องทางในการประชาสัมพันธ์น้อยไป โดยเฉพาะสื่อวิทยุและโทรทัศน์ สอดคล้องกับข้อมูลในตอนต้นที่พบว่า ผู้ทราบข่าวโครงการจากสื่อวิทยุมีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น (ดูตารางที่ 4.32)

การขยายช่องทางในการประชาสัมพันธ์ทางสื่อดังกล่าว จึงอาจจะเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการกระทำความดีและเป็นการเชิญชวนให้ผู้สนใจเข้าร่วมโครงการได้กว้างขวางขึ้น แต่ทางโครงการก็ต้องคำนึงถึงงบประมาณในด้านนี้ โดยการประเมินถึงความเหมาะสมหรือหาช่องทางที่สามารถประหยัดงบประมาณให้ได้มากที่สุด เพื่อไม่ให้กระทบกับงบประมาณของโครงการซึ่งเป็นสิ่งที่ทางโครงการประสบปัญหาอยู่

นอกจากนี้ การขยายระยะเวลาของโครงการออกไปอีกเป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการให้ความสำคัญไม่น้อย แต่จำนวนและระดับความคิดเห็นมีลักษณะกระจายมากที่สุด ทำให้ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทางโครงการจึงต้องพิจารณาเรื่องการขยายระยะเวลาของโครงการตามความเหมาะสม ซึ่งในประเด็นนี้อาจนำความคิดเห็นของผู้สนับสนุนและผู้บริหารโครงการที่โดยภาพรวมเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีระยะเวลา 2 วัน 3 คืน เหมือนอย่างที่ปฏิบัติมาเป็นแนวทางในการตัดสินใจได้

ข้อสังเกตที่มีนัยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งจากสถิติข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในเรื่องสถานที่ปฏิบัติธรรมและเห็นว่ามีเหมาะสมอยู่แล้ว จึงมีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมในระดับน้อย แสดงให้เห็นว่าโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกมีจุดแข็งอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่พึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ คือเรื่องสถานที่ปฏิบัติธรรม

นอกจากนี้ จากแบบสอบถามซึ่งกำหนดให้ผู้เข้าร่วมโครงการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่กำหนดประเด็นไว้ ปรากฏว่าผู้เข้าร่วมโครงการยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะอื่น ๆ อีกหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็นที่เหมือนกันไว้ในข้อเดียวกัน ดังนี้

1) ปัญหาหรืออุปสรรคอื่น ๆ

- ผู้ปฏิบัติธรรมยังขาดระเบียบวินัย โดยเฉพาะเวลาที่มีการแจกอะไรก็แล้วแต่ก็จะแย่งกันดูแล้วไม่สวยงามสมเป็นผู้ปฏิบัติธรรม
- มีความสับสนในการสวดมนต์เพราะเอกสารสวดมนต์ไม่เหมือนกัน
- ที่ห้องพักรวม ขาดระเบียบวินัยโดยเฉพาะเรื่องการใช้ห้องน้ำ มีการนำภาชนะของส่วนรวมไปใช้แช่ผ้าส่วนตัว และการพูดคุยเสียงดังเป็นการรบกวนผู้อื่น
- พื้นห้องน้ำลื่นมาก ห้องน้ำไม่มิดชิด เวลาอาบน้ำต้องนุ่งผ้าถุงออกไปอาบดูไม่เหมาะสม
- ที่นั่งปฏิบัติธรรมควรเป็นที่นั่งที่ไม่ทำให้ปวดเมื่อยเวลานั่ง

2) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

- ควรจะมีเอกสารแจกให้ผู้ปฏิบัติธรรมนำสาระความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติต่อบ้านด้วย เช่น การออกกำลังกายท่าโยคะต่าง ๆ
- ควรมีการแยกกลุ่มย่อยฝึกอริยาบถนั่ง เดิน โดยมีการให้อาจารย์สอนอารมณ์ด้วย
- ควรจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแบบเข้มบ้าง อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
- ควรแจ้งให้ผู้เข้าร่วมโครงการทราบว่าต้องเตรียมของใช้อะไรมาบ้าง
- เอกสารในการสวดมนต์ที่วัดแจกควรมีจำนวนเพียงพอกับผู้เข้าร่วมโครงการและเป็นแบบเดียวกัน
- การเดินจงกรม ควรให้ถอดรองเท้าดีกว่า เป็นธรรมชาติดีที่สุด

- ควรจัดที่พักชั้นล่างให้เป็นที่พักของผู้สูงอายุ เพราะไม่สะดวกในการขึ้นไปพัก
- ด้านบน
- ควรแจกกระดาษหรือสมุดสำหรับให้ผู้ปฏิบัติธรรมจดสาระความรู้ต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติต่อบ้านได้
  - ควรจัดให้มีผ้าเช็ดเท้าที่ห้องน้ำ
  - ควรมีการจัดให้เดินจงกรมบริเวณรอบ ๆ วัดเพื่อได้ชมบรรยากาศรอบวัดบ้าง
  - อยากให้มีการจัดโครงการในลักษณะนี้กับโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
- ก่อนปฏิบัติธรรมควรมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎกติกาให้ชัดเจน
  - สถานที่ปฏิบัติธรรมควรมีความร่มรื่นมากกว่านี้

จากปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะข้างต้นนี้ อาจประมวลรายละเอียดต่าง ๆ เป็นประเด็นหลักหรือกรอบความคิดเห็นเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาโครงการตามลักษณะของความคิดเห็นเรื่องต่าง ๆ นั้น ออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1) กฎกติกาและมารยาทในการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งควรมีการชี้แจง ทำความเข้าใจอย่างชัดเจนเพื่อความเข้าใจในการปฏิบัติตนเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและมีระเบียบวินัย ซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นการส่งเสริมเรื่องบุคคลสู่ปายะอีกด้วย

2) สวัสดิการและการอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะเรื่องเอกสารความรู้ ปากกาและสมุดบันทึกความรู้ หนังสือสวดมนต์และอาสนะ(ที่นั่ง)สำหรับนั่งปฏิบัติธรรม ควรจัดให้ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างทั่วถึง และการดูแลความสะดวกอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของผู้เข้าร่วมโครงการ เช่น ที่พักของผู้สูงอายุและผ้าเช็ดเท้าที่ห้องน้ำ

3) รูปแบบกิจกรรม โดยเฉพาะเรื่องการแยกกลุ่มและสถานที่ในการปฏิบัติธรรมฐานเป็นต้น

4) สถานที่ ทางโครงการควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลเรื่องสถานที่ เช่น ห้องน้ำห้องส้วม เพื่อให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ และควรมีการพัฒนาเรื่องความร่มรื่นของสถานที่โดยการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในจุดที่เหมาะสมด้วย

ส่วนที่ 5 ผลการดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาโครงการ

จากผลของการวิจัยในขั้นตอนของการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์ทางสถิติ ผู้วิจัยได้นำประเด็นต่าง ๆ ที่มีนัยสำคัญมาสังเคราะห์และวิเคราะห์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นในการนำเสนอในส่วนนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

5.1 ผลการดำเนินงานโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

จากการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทราบชัดถึงผลของการดำเนินงานของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา โดยมีผู้สนับสนุนโครงการ ผู้บริหารโครงการและผู้เข้าร่วมโครงการ เป็นผู้สะท้อนผลของการดำเนินงานด้วยการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการหาแนวทางพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอนัยสำคัญของผลการวิจัยที่เป็นการสะท้อนผลของการดำเนินงานของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกออกเป็น 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

5.1.1 โครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกกับลักษณะของโครงการที่ดี

จากข้อมูลความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ และผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มนี้ ทำให้เห็นความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกันของความคิดเห็นดังกล่าว และสามารถนำมาเป็นประเด็นสำคัญของการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดเรื่องลักษณะของโครงการที่ดี 6 ประการ²³ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) โครงการที่ดีต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ดี

ประเด็นนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกที่มองว่า โครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกมีวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นไปในทิศทางที่ดี เพราะมีความสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม ซึ่งจากผลการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการเห็นได้ชัดว่ามีความสอดคล้องกันกับ

²³ สมคิด พรหมจ้อย, อ่างแล้ว เข็ญจรรกที่ 114, น. 60.

ความคิดเห็นนี้ เพราะผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากมีความต้องการให้จัดโครงการลักษณะนี้ต่อไป และส่วนมาก คือ ร้อยละ 85.7 มีระดับความต้องการในระดับ “มากที่สุด” (ดูตารางที่ 4.41 – 4.42) นอกจากนี้แล้วตามความคิดเห็นของผู้วิจัย สภาพปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นและความเห็นทางการเมือง ปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนดังเป็นที่ทราบกันดี ถือเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการมีโครงการที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาในลักษณะนี้ได้ วัตถุประสงค์ของโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกจึงถือเป็นการกำหนดเป้าหมายของโครงการสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นอย่างแท้จริง

2) โครงการที่ดีต้องมีความเป็นเอกเทศ มีการกำหนดขอบเขตการดำเนินงานและความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน

ประเด็นนี้มีความสอดคล้องกันบางส่วน กล่าวคือ ตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการนั้นมองว่า โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก มีการบริหารจัดการโดยเฉพาะเรื่องการจัดแบ่งสัดส่วนการทำงานกันเป็นอย่างดี แต่พบปัญหาว่าเมื่อปฏิบัติงานจริงยังไม่สอดคล้องตามที่กำหนดกันได้ ด้วยเหตุนี้อาจเป็นผลให้ จากการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการพบว่า ความพึงพอใจเกี่ยวกับบางเรื่องมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับความพึงพอใจด้านอื่น ๆ เช่น เรื่องห้องน้ำห้องส้วม และการอำนวยความสะดวกของบุคลากรผู้เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ (ดูตารางที่ 4.35) และปัญหาที่พบเรื่องการจัดสรรที่พักของผู้สูงอายุ เป็นต้น เหล่านี้อาจจะมีเหตุผลจากการที่มีบุคลากรน้อยและไม่มีการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานกันเท่าที่ควร ทำให้บทบาทซึ่งอาจเป็นส่วนย่อยของการดำเนินงานมีความบกพร่องไป

3) โครงการที่ดีต้องมีการกำหนดรูปแบบและรายละเอียดการดำเนินงานที่สอดคล้องกลมกลืนกัน

ประเด็นนี้มีความสอดคล้องกันบางส่วน กล่าวคือ ตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการมองว่า โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมีรูปแบบและลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางที่ดี เพราะมีกิจกรรมหลากหลาย ไม่น่าเบื่อ เป็นที่ประทับใจของผู้เข้าร่วมโครงการ แต่บางกิจกรรมยังขาดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เท่าที่ควร โดยเฉพาะเรื่องการให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการด้านการปฏิบัติธรรมทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่งในส่วนภาคทฤษฎีนั้นยังขาดการวางแผนระยะยาวและขาดความชัดเจนในเรื่องความรู้ที่จะนำเสนอต่อประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวัดความรู้ผู้เข้าร่วมโครงการที่พบว่า มีระดับความรู้โดยภาพรวมเพียงขั้นปานกลาง และพบว่าความรู้พื้นฐานของการปฏิบัติธรรมบางเรื่องกลับมีระดับความรู้ขั้นน้อย(ดูตารางที่ 4.38) ทั้งที่ส่วนมากเป็นผู้เคยเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของ

วัดเอกมาก่อนและส่วนมากมีความสนใจเรื่องการปฏิบัติธรรมตั้งแต่อายุน้อยกว่า 20 ปี (ดูตารางที่ 4.28 – 4.29) ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่มีวิทยากรประจำโครงการน้อยทำให้วิทยากรอาจนำเสนอความรู้เรื่องเดิม ๆ ตามที่ตนถนัดและขาดการเน้นย้ำในเรื่องที่สำคัญและจำเป็นต่อการปฏิบัติธรรม

ส่วนในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐานก็ยังมีปัญหาด้านเวลาและรูปแบบซึ่งอาจจะไม่เหมาะสมหรือน้อยเกินไป ทำให้ประชาชนไม่ได้พัฒนาความรู้ด้านการปฏิบัติธรรมเท่าที่ควร

4) โครงการที่ดีต้องมีการระบุทรัพยากรทั้งด้านบุคคลและงบประมาณ พร้อมทั้งแหล่งงบประมาณไว้อย่างชัดเจน

ประเด็นนี้ถือเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก เพราะตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการนั้น ทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า บุคลากร งบประมาณ รวมถึงแหล่งที่มาของงบประมาณยังขาดความชัดเจนแน่นอน ซึ่งเป็นผลทำให้ไม่สามารถวางแผนงานล่วงหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะมีข้อดีที่บุคลากรทั้งหมดเข้ามาปฏิบัติงานในลักษณะอาสาสมัครด้วยความศรัทธาต่อโครงการซึ่งทางโครงการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ แต่อาจจะเป็นปัญหาระยะยาวได้ เพราะหากบุคลากรเหล่านี้ขาดความพร้อมในการเดินทางหรือค่าครองชีพอื่น ๆ อาจส่งผลให้ความตั้งใจในการปฏิบัติงานและศักยภาพต่าง ๆ ลดลง ซึ่งปัญหานี้ย่อมส่งผลกระทบต่อโครงการในที่สุด

5) โครงการที่ดีต้องมีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนเหมาะสม

ประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกันบางส่วน แม้จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันบ้างในเรื่องของระยะเวลา แต่โดยภาพรวมแล้วถือว่าไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการส่วนมากมองว่า ระยะเวลาของโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมีความพอดีกับความต้องการและความสะดวกของผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยในประเด็นนี้ เพราะหากมีระยะเวลาที่มากกว่านี้ กลุ่มเป้าหมายอาจจะลดน้อยลง งบประมาณอาจต้องใช้มากขึ้น และบุคลากรอาจลดน้อยลงอีก แต่ถ้าหากจะให้ระยะเวลาที่มากกว่านี้ ก็ควรจัดโครงการปฏิบัติธรรมอีกลักษณะหนึ่งซึ่งมีความเข้มข้นมากขึ้น นอกจากนี้ การที่ทางวัดมีการกำหนดวันเวลาของโครงการแต่ละครั้งในลักษณะเดียวกัน คือ ก่อนหน้าวันสำคัญ 1 วัน จนถึง วันที่ถัดไปจากวันสำคัญ 1 วัน และมีระยะเริ่มต้นและสิ้นสุดของโครงการแต่ละครั้งที่ตรงกัน ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถจดจำวันเวลาที่มาร่วมโครงการในวันสำคัญต่าง ๆ ได้ง่าย เมื่อถึงช่วงวันสำคัญต่าง ๆ ก็สามารถตัดสินใจและเตรียมการเข้าร่วมโครงการได้โดยสะดวก

6) โครงการที่ดีต้องปฏิบัติได้จริง ไม่เป็นโครงการที่สวยหรูแต่ไม่สามารถปฏิบัติได้

ประเด็นนี้ถือว่าสอดคล้องกันกับความคิดเห็นของผู้สนับสนุนและผู้บริหารโครงการ เพราะโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกราช สามารถปฏิบัติได้จริงตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการ แม้จะยังมีปัญหาในด้านต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่โดยภาพรวมถือว่ามีประสิทธิภาพดี สามารถสร้างแรงจูงใจ สร้างความพึงพอใจและบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้อย่างมาก ดังที่ เจ้าคณะตำบลเชิงแสกล่าวว่า “ผู้เข้าร่วมโครงการหลายคน เข้าร่วมโครงการในลักษณะมาเพราะชอบใจ เข้าแล้วเข้าอีก เพราะบรรยากาศที่ดี พระสงฆ์ธรรมาศัยดี ได้ปฏิบัติธรรมได้สวดมนต์และทำอื่น ๆ อีกหลายอย่าง คือ ได้ทำบุญเต็มที่”²⁴ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการที่พบว่า ร้อยละ 57 ของผู้เข้าร่วมโครงการเคยเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกราชมาก่อน (ดูตารางที่ 4.29) และส่วนมากมีความพึงพอใจต่อโครงการ ดังผลในภาพรวมที่พบว่าระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ที่ระดับมากที่สุดในทุกด้าน (ดูตารางที่ 4.33)

จากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ตามความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกราช อำเภอกะสอสินธุ์ จังหวัดสงขลา มีสิ่งสำคัญที่ควรปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของโครงการที่ดี ดังนี้

(1) การบริหารจัดการ โดยเฉพาะเรื่องการประชุมและการวางแผนการปฏิบัติงาน ที่ชัดเจนซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิริติ หนูแก้ว ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วัดแหลมทราย อำเภอมะนัง จังหวัดสงขลา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาเรื่องกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งขาดความเป็นระบบเพราะขาดการประสานงานที่ดี และได้มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการประชุมวางแผนงานให้ชัดเจน มีตารางกิจกรรมและผู้รับผิดชอบที่เหมาะสม²⁵

(2) รูปแบบและลักษณะการดำเนินงาน โดยเฉพาะเรื่องการให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งควรมีการกำหนดสาระความรู้ ตารางการบรรยายที่ไม่ซ้ำซาก และมีเวลาในการปฏิบัติกรรมฐานที่มากกว่าเดิม โดยในส่วนของความรู้ด้านการปฏิบัติธรรมนั้น ควรนำเสนอในเรื่องที่ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างชัดเจนในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของเจริญ เหล่าคำ เรื่องความคาดหวังของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการอบรม

²⁴ สัมภาษณ์ พระครูศรีรัตนธรรมาศัย, เจ้าคณะตำบลเชิงแส (ผู้สนับสนุนโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ), 3 มีนาคม 2550.

²⁵ พระวิริติ หนูแก้ว, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 145, น.82.

คุณธรรมวัดปัญญาบันฑิตาราม จังหวัดปทุมธานี ซึ่งพบว่า มีความคาดหวังระดับมากต่อการนำหลักธรรม(ไตรสิกขา อิทธิบาท สังคหวัตถุ ฆราวาสธรรม)ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาด้านความรู้หลักพุทธธรรมว่า วัดควรมีแนวทางสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับฆราวาสธรรมและไตรสิกขา โดยเฉพาะด้านศีลซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนให้ตระหนักและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองได้จริง²⁶

ส่วนการปฏิบัติกรรมฐานนั้น ควรมีการแยกกลุ่มย่อยในการปฏิบัติด้วย เพื่อพระวิปัสสนาจารย์จะได้สังเกตและแนะนำแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างทั่วถึง

(3) บุคลากรและงบประมาณ ควรมีการสรรหาบุคลากรเพิ่มเติมและประสานงานหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการขอความสนับสนุนงบประมาณด้วย ที่สำคัญผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวความคิดของผู้บริหารโครงการบางท่านที่เห็นว่าควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อโครงการปฏิบัติธรรมเป็นการเฉพาะ ซึ่งจะทำให้โครงการมีแหล่งที่มาของงบประมาณที่เป็นเอกเทศ และสามารถดำเนินงานเพื่อหางบประมาณสมทบทุนได้อย่างชัดเจน

5.1.2 ข้อดีและข้อด้อยของโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอก

จากผลข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นการประเมินผลการดำเนินงาน โดยเฉพาะด้านความพึงพอใจเกี่ยวกับการโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกโดยมีประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดเรื่องสัปปายะ 4 ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลที่เป็นนัยสำคัญมาเป็นข้อดีและข้อด้อยของโครงการ เพื่อให้เห็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการได้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

1) ด้านอาคารสถานที่

ข้อดี คือ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอกมีความพร้อมด้านสถานที่สอดคล้องกับหลักอวาสสัปปายะ (มีที่อยู่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรม) ทั้งบรรยากาศโดยทั่วไป และสถานที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินความพึงพอใจที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีในระดับมากที่สุดในทุก ๆ สถานที่ของการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ อุโบสถซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีบวชและเวียนเทียน สถานที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม สถานที่สวดมนต์และปฏิบัติธรรม สถานที่จัดกิจกรรมตักบาตรในตอนเช้าและสถานที่รับประทานอาหาร (โรงครัว)

ข้อด้อย คือ วัดเอกตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่สะดวกในการเดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะเท่าที่ควร จึงทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนหนึ่งซึ่งไม่มียานพาหนะส่วนตัวประสบปัญหาเรื่องการ

²⁶ เจริญ เหลาคำ, อ่างแล้ว เข็ญจรรณที่ 148, น.84.

เดินทางดังผลของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมโครงการประสบปัญหาในระดับมากที่สุดซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เรื่องการเดินทาง ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 15.7 (ดูตารางที่ 4.40)

นอกจากนี้ แม้โครงการของวัดเอกจะมีความพร้อมเรื่องอาคารสถานที่และเป็นที่พักพอใจในระดับมากที่สุด แต่จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนหนึ่งไม่ได้รับความสะดวกในเรื่องที่พักและห้องน้ำห้องส้วมเท่าที่ควร เนื่องจากผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากเป็นผู้สูงอายุซึ่งอาจไม่สะดวก ในการพัก ณ อาคารปฏิบัติธรรมชั้นบนและห้องน้ำห้องส้วมยังไม่เพียงพออีกทั้ง ยังมีปัญหาเรื่องห้องน้ำลื่น ไม่มีดชิดด้วย ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินความพึงพอใจที่เรื่องห้องน้ำแม้จะอยู่ในระดับมากที่สุด แต่เมื่อเทียบกับเรื่องอื่น ๆ พบว่าความพึงพอใจเรื่อง ห้องน้ำห้องส้วม มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

2) ด้านอาหารและน้ำปานะ(เครื่องดื่ม)

ข้อดี คือ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก มีความพร้อมด้านเรื่องอาหารเนื่องจากมีแผนกอาหารซึ่งเป็นแม่ครัวประจำวัดเอกรับผิดชอบอำนวยความสะดวกอยู่เป็นประจำทุกครั้ง นอกจากนี้ จะเห็นได้จากผลการประเมินความพึงพอใจที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องอาหารและน้ำปานะซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพรวมว่าโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกมีความพร้อมด้านอาหารหรือมีอาหารสัปปายะ

นอกจากนี้ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการบางส่วนได้นำข้าวสารอาหารแห้ง ผัก ผลไม้และอื่น ๆ มาให้ทางวัดเพื่อใช้ประกอบอาหารด้วย ซึ่งทำให้ทางโครงการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของการอาหารไปบางส่วนได้

ข้อด้อย จากการศึกษาวิจัยยังไม่พบข้อด้อยที่ชัดเจนในเรื่องนี้ แต่พอจะมีข้อสังเกตจากผลการศึกษาซึ่งอาจนำมากล่าวเพื่อเป็นข้อควรปรับปรุงได้บ้าง โดยเฉพาะเรื่องประเภทของอาหาร ซึ่งจากผลการประเมินความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับเรื่องอื่น ๆ ในประเด็นเกี่ยวกับอาหารและน้ำปานะ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ทางโครงการอาจขาดการประเมินผลหรือการสำรวจ เรื่องประเภทอาหารว่าอาหารประเภทใดบ้างที่เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้เข้าร่วมโครงการหรือมีความเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรมมากที่สุด

3) ด้านกิจกรรม

ข้อดี คือ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก มีกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่น่าเบื่อ มีการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมได้นำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุอย่างครบถ้วนทั้งทาน ศีลและภาวนา ทั้งกิจกรรมที่อยู่ในรูปของพิธีกรรม พิธีกรรมประยุกต์ กิจวัตรประจำวันและกิจกรรมเสริมอื่นๆ เช่น การบรรยายธรรมและกิจกรรมโยคะสมาธิ ดังจะเห็นได้จาก

ผลการประเมินความพึงพอใจด้านกิจกรรมซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ทุกกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมตักบาตรตอนเช้าซึ่งมีค่าเฉลี่ยในด้านกิจกรรมสูงที่สุด

ข้อด้อย คือ กิจกรรมบางอย่างอาจมีข้อด้อยอยู่บ้าง เช่น การสวดมนต์ยังมีหนังสือหรือ เอกสารประกอบการสวดมนต์ไม่เพียงพอและที่มีอยู่ก็ไม่เหมือนกันทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความ สับสนในการสวดมนต์ กิจกรรมโยคะสมาธิซึ่งบางท่าทางอาจไม่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมโครงการ บางกลุ่มซึ่งเป็นผู้สูงอายุทำให้บางส่วนอาจไม่ค่อยสะดวกในการปฏิบัตินัก ดังปรากฏผลความพึงพอใจในระดับต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของกิจกรรมอื่น ๆ

ที่สำคัญ จากผลการศึกษาเรื่องความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมประกอบกับความ คิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ ทำให้ทราบว่า ความรู้บางประการซึ่งมีความ สำคัญต่อการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าร่วมโครงการอาจมีความคลาดเคลื่อนหรือบกพร่องอยู่ ทั้ง ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันและความรู้เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติธรรมฐาน ดัง จะเห็นได้จากบางคำถามที่ผลการวัดความรู้อยู่ในระดับน้อย (ดูหน้า 162)

ปัญหาที่อาจเป็นข้อด้อยได้อีกอย่างหนึ่ง คือ การที่ผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายส่วนมากเป็นผู้สูงอายุและมีปัญหาเรื่องความจำและความเข้าใจดังผลการวิจัยที่ปรากฏ ย่อมมีผลต่อการศึกษา เรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรม ซึ่งย่อมเป็นการยากที่จะทำให้อ กลุ่มเป้าหมายในลักษณะนี้มีความรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี แต่ทางโครงการก็ต้องพยายามหาทาง ในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา โดยเฉพาะในด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบรรยายธรรมหรือให้ ความรู้ด้านการปฏิบัติธรรม ต้องมีการเน้นย้ำความรู้ที่จำเป็นและอธิบายให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องให้มากที่สุด เพราะความเข้าใจที่ถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) ย่อมเป็นเครื่องนำให้ผู้ปฏิบัติธรรม สามารถมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเป็นลำดับไป

4) ด้านบุคลากรและผู้เข้าร่วมโครงการ

ข้อดี คือ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานของโครงการเป็นผู้มีความรู้ในระดับสูงส่วนมากตั้งแต่ขั้นปริญญาตรีขึ้นไป ซึ่งมีส่วนทำให้การดำเนินงานบางอย่างแม้จะประสบปัญหาแต่ด้วยความรู้ที่มี บุคลากรทุกท่านจึงสามารถนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ผ่านไป ได้ด้วยดี ที่สำคัญเนื่องจากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยใจอาสาโดยมีเจตนาเพื่อ เป็นบุญกุศล จึงทำให้ลดรายจ่ายในเรื่องบุคลากรไปได้พอสมควร จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติ ของบุคลากรของโครงการที่มีอยู่มีความเหมาะสมและมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงานซึ่งจัดเป็น ข้อดีประการหนึ่ง

ข้อดีอีกประการหนึ่งคือ ความเป็นผู้มีอัธยาศัยที่ดีของบุคลากรทุกท่านโดยเฉพาะวิทยากรประจำโครงการ ทำให้เป็นที่ประทับใจของผู้เข้าร่วมโครงการ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากผลการประเมินความพึงพอใจที่พบว่า ความพึงพอใจเรื่องวิทยากรมีความน่าเคารพเลื่อมใสมีระดับความพึงพอใจสูงที่สุดในทุกประเด็นของการประเมินความพึงพอใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโครงการมีทุนที่สำคัญในเรื่องของบุคคลสัปปายะ (มีบุคคลเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม) และสามารถเป็นส่วนหนึ่งของแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการครั้งต่อไปอีกด้วย

นอกจากนี้ในส่วนของผู้เข้าร่วมโครงการ มีข้อดีที่เห็นได้ชัดคือ ส่วนมากเป็นผู้มีศรัทธาในการปฏิบัติธรรมเป็นทุนเดิม ดังผลการสำรวจที่พบว่า ส่วนใหญ่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมมานานตั้งแต่ช่วงอายุ 20 ปีลงมา มีจำนวนน้อยที่เพิ่งมาสนใจการปฏิบัติธรรมเมื่ออายุ 61 ปีขึ้นไป และจากการสอบถามเหตุผลของการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกพบว่า ส่วนมากชอบการปฏิบัติธรรม จึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ อีกอย่างหนึ่งคือ ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร จึงอาจมีเวลาว่างในการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ๆ

ข้อด้อย คือ บุคลากรของโครงการมีจำนวนน้อย จึงทำให้การปฏิบัติหน้าที่บางอย่างที่ไม่ใช่หน้าที่หลัก ๆ อาจบกพร่องไป เช่น การดูแล อำนวยความสะดวกผู้เข้าร่วมโครงการ ดังจะเห็นกรณีตัวอย่างจากเรื่องห้องน้ำลิ้น ไม่มีผ้าเช็ดเท้า เป็นต้น เพราะไม่มีผู้อำนวยความสะดวกในเรื่องนี้ ซึ่งมีผลทำให้ค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจเรื่องเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ดูแลและอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในด้านบุคลากรไปด้วย

ในส่วนผู้เข้าร่วมโครงการมีข้อด้อย คือ ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งอาจมีปัญหาอื่น ๆ ตามมาด้วย เช่น ปัญหาเรื่องความจำและปัญหาเรื่องสุขภาพกาย ซึ่งทำให้มีผลต่อการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการรับฟังการบรรยายธรรม ผู้สูงอายุบางท่านอาจจะไม่สามารถจดจำหัวข้อธรรม เนื้อหาธรรมในภาคปริยัติได้เท่าที่ควรดังกล่าวแล้วข้างต้น ในส่วนภาคปฏิบัติก็อาจไม่สามารถปฏิบัติได้เต็มที่เพราะมีปัญหาด้านสุขภาพกาย เช่น ปวดเมื่อยและอ่อนล้า

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ดังผลการสำรวจที่พบว่า มีเพศหญิงเข้าร่วมโครงการถึงร้อยละ 88.3 (ดูตารางที่ 4.22) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายของโครงการยังไม่กระจายหรือยังไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร จึงเป็นข้อสังเกตที่ทางโครงการควรพิจารณาหาช่องทางว่าจะทำอย่างไรให้มีกลุ่มเพศชายเข้าร่วมโครงการมากกว่านี้หรือควรศึกษาวิจัยว่าเหตุใดเพศชายจึงไม่ค่อยให้ความสนใจในการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมเช่นนี้

นอกจากประเด็นเหล่านี้แล้ว จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ปัญหาหรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับข้อด้อย ได้แก่ การ

ประชาสัมพันธยังมีน้อยไป เพราะจากการสำรวจพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมาก คือ ร้อยละ 28.7 ได้รับแจ้งโดยตรงจากทางวัดจึงมาร่วมโครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มนี้เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการซึ่งทางวัดมีบัญชีรายชื่อและที่อยู่สามารถแจ้งข่าวโครงการได้สะดวก ในส่วนที่เข้าร่วมโครงการเพราะการประชาสัมพันธ์โดยช่องทางอื่นนั้นยังมีน้อยอยู่ ดังเช่น สื่อวิทยุมีเพียงร้อยละ 3 และ ป้ายประกาศมีเพียงร้อยละ 3.4 เท่านั้น (ดูตารางที่ 4.32)

5.2 แนวทางการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก

จากการศึกษาความคิดเห็นของผู้สนับสนุนโครงการและผู้บริหารโครงการ ประกอบกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและอภิปรายข้างต้นทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ดังนี้

1) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ ทางโครงการจะต้องรักษาข้อดีที่มีการจัดสรรแบ่งฝ่ายงานรับผิดชอบกันอย่างเป็นระบบ แต่ต้องแก้ปัญหาในเชิงปฏิบัติให้ได้โดยวิธีการดังนี้

(1) ต้องมีการประชุมกันบ่อยครั้งมากขึ้น เพื่อวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบทั้งก่อนจัดโครงการ ก่อนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และหลังจากดำเนินกิจกรรมไปแล้ว เพื่อเตรียมการ วางแผน และรับทราบปัญหาในแต่ละกิจกรรม

(2) การมอบหมายงาน หัวหน้าโครงการจะต้องมีความสามารถด้านการสั่งการหรือมอบหมายงาน ให้สอดคล้องกับความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายและเหมาะสมกับบุคคล มิเช่นนั้นปัญหาเดิม ๆ จะตามมา คือ หน้าที่บางอย่างจะตกเป็นภาระของหัวหน้าโครงการหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งเข้าใจงานต่าง ๆ เป็นอย่างดีแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งอาจมีผลต่อประสิทธิภาพของการทำงานในลักษณะองค์กรได้

2) การพัฒนาด้านรูปแบบหรือลักษณะการดำเนินงาน ทางโครงการจะต้องรักษาข้อดีในเรื่องความหลากหลายของกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้บำเพ็ญบุญตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนไว้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องปรับปรุงและพัฒนาข้อด้อยดังต่อไปนี้

(1) ด้านกิจกรรมการบรรยายธรรม จะต้องมีกำหนดหัวข้อการบรรยายเป็นรายปี ให้ชัดเจน ไม่ซ้ำกัน เพื่อให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาสาระธรรมที่จะนำเสนอต่อผู้เข้าร่วมโครงการได้ชัดเจน และควรนิมนต์หรือเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ตรงตามหัวข้อที่กำหนดให้ โดย

แต่แต่ละครั้งควรมีกิจกรรมการสรุปความรู้เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่ได้รับฟังมา และในแต่ละครั้งควรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีโอกาสซักถามหรือร่วมสนทนาด้วยเสมอ

(2) ด้านกิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐาน จะต้องมีการปรับลักษณะของกิจกรรมใหม่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการบรรยายภาคทฤษฎีและแนะนำการปฏิบัติ ใช้ศูนย์ปฏิบัติธรรมเป็นสถานที่ดำเนินการ ส่วนที่สอง หลังจากเสร็จสิ้นการบรรยายทำความเข้าใจในหลักการปฏิบัติแล้ว ควรแยกผู้ปฏิบัติออกเป็นกลุ่มย่อยแยกไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้วิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง โดยที่แต่ละกลุ่มที่แยกนั้นอาจจะค้ำน้ำหนักถึงวัยและความพร้อมด้านร่างกายของผู้เข้าร่วมโครงการด้วย เช่น วัยผู้สูงอายุควรอยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยที่ผู้ที่สภาพร่างกายยังคล่องแคล่วควรแยกจากผู้ที่มีสภาพร่างกายไม่สมบูรณ์ วัยอื่น ๆ ก็เช่นกัน ควรแยกตามสภาพที่เอื้อต่อการปฏิบัติและการสอน หลังจากการปฏิบัติควรมีการสอบถามตามแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานที่มีการสอบถามเพื่อดูความก้าวหน้าและความถูกต้องของการปฏิบัติของแต่ละบุคคลด้วย

ที่สำคัญในส่วนของการปฏิบัติกรรมฐานนั้น ควรมีการเพิ่มระยะเวลาให้มากกว่าเดิม จากที่มีครั้งละ 1 ชั่วโมงหรือน้อยกว่านี้²⁷ ควรปรับเวลาปฏิบัติให้มากขึ้นตามสมควรและอาจลดเวลาของกิจกรรมในลักษณะอื่นออกได้บ้าง เพราะจากความคิดเห็นของผู้บริหารโครงการมีข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติกรรมฐาน (ดูตารางที่ 4.21)

(3) ด้านกิจกรรมการสวดมนต์ จะต้องจัดหาหนังสือหรือเอกสารประกอบการสวดมนต์เพิ่มเติมและสำรวจให้มีเอกสารที่มีบทสวดมนต์ตรงกัน เพื่อป้องกันความสับสนในการสวดมนต์ หรือทางโครงการอาจจะดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเป็นรูปแบบเฉพาะของโครงการ

3) การพัฒนาด้านงบประมาณ ทางโครงการประสบปัญหาด้านงบประมาณมาตลอด แม้ว่าในที่สุดแล้วจะสามารถดำเนินงานผ่านไปได้ในแต่ละครั้ง แต่การไม่มีงบประมาณเป็นสัดส่วนและชัดเจนจนสามารถวางแผนล่วงหน้าในการใช้จ่ายได้ ทางโครงการจึงต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การขอความสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนเดิม และขอเพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ด้วย อาทิ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

(2) การจัดตั้งกองทุนเพื่อโครงการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นเอกเทศ มุ่งใช้ในการสนับสนุนโครงการปฏิบัติธรรมของวัดเอกเป็นการเฉพาะ โดยการขอความอุปถัมภ์หรือขอ

²⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ภาคผนวก จ, น.217-218.

รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป แต่ทั้งนี้ ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนเพื่อดูแลด้านงบประมาณด้วย เพื่อให้การรับและการจ่ายของกองทุนดำเนินไปด้วยความถูกต้อง เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

4) การพัฒนาด้านบุคลากร ทางโครงการจะต้องรักษาข้อดีด้านบุคลากรที่มีอยู่ไว้และดำเนินการด้านบุคลากร ดังนี้

(1) การสรรหาบุคลากรประจำโครงการเพิ่มเติม ซึ่งอาจมีขั้นตอน 2 ลักษณะ ได้แก่ ในระยะยาวทางวัดจะต้องพยายามสร้างบุคลากรภายในวัดทั้งพระภิกษุและสามเณรเพื่อเป็นบุคลากรของโครงการในอนาคต โดยการเปิดโอกาสให้พระภิกษุและสามเณรภายในวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ถนัด โดยมีบุคลากรเดิมคอยเป็นผู้แนะนำ ส่วนในระยะเบื้องต้น ควรมีการประสานงานกับวัดหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอความร่วมมือด้านบุคลากร โดยให้ส่งบุคลากรในสังกัดนั้น ๆ เข้ามาร่วมดำเนินงานของโครงการด้วย โดยเฉพาะคณะสงฆ์อำเภอกระเสสิงห์ ควรอย่างยิ่งที่ทางโครงการจะได้ประสานให้เข้ามามีส่วนดำเนินงานด้วย

นอกจากนี้ ควรมีการสรรหาบุคลากรเฉพาะกิจจากผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละครั้งด้วย เพราะผู้เข้าร่วมโครงการบางท่านมีความเหมาะสมทั้งด้านวิวุฒิ คุณวุฒิและเคยเข้าร่วมโครงการบ่อยจนสามารถมองแนวทางและระบบงานของโครงการได้ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นบุคลากรรับผิดชอบหน้าที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

(2) การประสานงานเพื่อนิมนต์หรือเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ที่หลากหลายและไม่จำเจ โดยผู้ที่นิมนต์หรือเชิญมาให้ความรู้นั้น ต้องมีความถนัดในเรื่องที่ทางโครงการกำหนดไว้ตามตารางของการบรรยายหรือแนวทางของกิจกรรมอื่น ๆ

(3) การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร กล่าวคือ การส่งเสริมให้บุคลากรของโครงการมีความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมการศึกษา ดูงานและการอบรมเชิงปฏิบัติการในโอกาสต่าง ๆ ตามสมควร

5) การพัฒนาด้านอาคารสถานที่ ทางโครงการควรดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาต่าง ๆ ที่ยังเป็นข้อด้อยของโครงการ ดังนี้

(1) ที่พักของผู้เข้าร่วมโครงการ ควรจัดแบ่งแยกให้เหมาะสมกับวัยและความคล่องตัวของผู้เข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะผู้สูงอายุและมีปัญหาเรื่องอาการปวดเมื่อย ควรจัดให้อยู่ใกล้สถานที่ปฏิบัติธรรมและไม่ควรอยู่บนอาคารชั้น 2 เพราะจะมีความลำบากในการขึ้น-ลง

(2) ห้องน้ำห้องส้วม ควรมีการสร้างเพิ่มเติมให้เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ และควรสร้างห้องน้ำเฉพาะผู้สูงอายุซึ่งอาจจะไม่สะดวกกับห้องน้ำห้องส้วมลักษณะทั่วไป ด้วยสัก ส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ ภายในห้องน้ำควรมีผ้าเช็ดเท้าและอุปกรณ์อื่น ๆ พร้อม ที่สำคัญ ในช่วง โครงการ ควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการดูแลความสะอาดของห้องน้ำห้องส้วมด้วย

6) การพัฒนาด้านอาหาร ทางโครงการควรดำเนินการ ดังนี้

(1) การปรับปรุงรายการอาหาร ให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มบุคคลผู้เข้าร่วมโครงการให้มากที่สุด

(2) การประเมินผลด้านอาหาร ควรมีการสำรวจเพื่อประเมินผลให้ชัดเจนในเรื่องอาหารว่าอาหารประเภทใดเป็นเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมโครงการหรือเหมาะสมกับการบริโภคเพื่อการปฏิบัติธรรม

7) การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายมากกว่านี้ โดยเฉพาะทางด้านสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงงบประมาณซึ่งต้องไม่เกินความเหมาะสม

8) ด้านสวัสดิการ ควรมีการแจกกระดาษ สมุด ปากกา และเอกสารความรู้เท่าที่ เหมาะสมแก่ผู้เข้าร่วมโครงการเพื่อใช้สำหรับบันทึกข้อมูลความรู้ด้วย นอกจากนี้ควรมีแผนกพยาบาลเพื่อคอยดูแลผู้ที่มีโรคประจำตัวหรือเกิดอาการป่วยในช่วงเวลาของโครงการด้วย

ทั้งหมดนี้ คือ แนวทางในการพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก อําเภอกระเสี่สินธุ์ จังหวัดสงขลา ซึ่งหากสามารถรักษาข้อดี ปรับปรุงข้อด้อยและดำเนินการพัฒนาตามแนวทางที่กล่าวมา ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ตามกรอบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญของวัดเอก น่าจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้